

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بررسی و تحلیل وضعیت شاخص‌های امنیت غذایی در کشورهای حوزه سند چشم‌انداز ۲۰ ساله نظام

اسماعیل نصر اصفهانی

۲ بهمن ۱۳۹۶

تدوین چشم‌انداز برای دستیابی به وضعیت مطلوب در شاخص‌های کلان اقتصادی و اجتماعی یکی از راهبردهایی است که توسط کشورهای مختلف مورد توجه قرار می‌گیرد.

این چشم‌انداز عموماً وضعیت آرمانی یک کشور را در قالب شاخص‌ها و سنجه‌های کمی و کیفی به تصویر می‌کشد.

سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی در سال ۱۳۸۲ ابلاغ گردید.

در سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی موضوعاتی مانند

- رشد پرشتاب و مستمر اقتصادی،
- ارتقای نسبی سطح در آمد سرانه با تأکید بر جنبش نرم افزاری و تولید علم،
- برخورداری از دانش پیشرفته، توانایی در تولید علم و فناوری،
- سهم برتر منابع انسانی و سرمایه اجتماعی در تولید ملی،
- برخورداری از سلامت، رفاه، **امنیت غذایی**، تأمین اجتماعی
- دستیابی به **جایگاه اول اقتصادی**، علمی و فناوری در سطح منطقه‌ی آسیای جنوب غربی
- داشتن تعامل سازنده و مؤثر با جهان
- و ...
- مورد تأکید قرار گرفته است

جایگاه مطلوب یک کشور در عرصه منطقه و بین‌الملل یکی از محورهای مهم چشم‌انداز توسعه محسوب می‌شود

مقایسه میزان دستیابی به اهداف چشم‌انداز، با وضعیت پیشرفت سایر کشورهای منطقه مورد ضروری است.

جامعه آماری به منظور بررسی و تحلیل شاخص‌های امنیت غذایی در کشورهای حوزه سند چشم‌انداز ۲۰ ساله، کشورهای منطقه‌ی آسیای جنوب غربی (آسیای میانه، قفقاز، خاورمیانه و کشورهای همسایه) می‌باشد که شامل کشورهای:

آذربایجان، ارمنستان، ازبکستان، ترکمنستان، گرجستان، قرقیزستان،

تاجیکستان، قزاقستان، اردن، عربستان سعودی، بحرین، یمن،

قطر، امارات متحده عربی، عمان، کویت، فلسطین،

رژیم اشغالگر قدس، مصر، سوریه، لبنان،

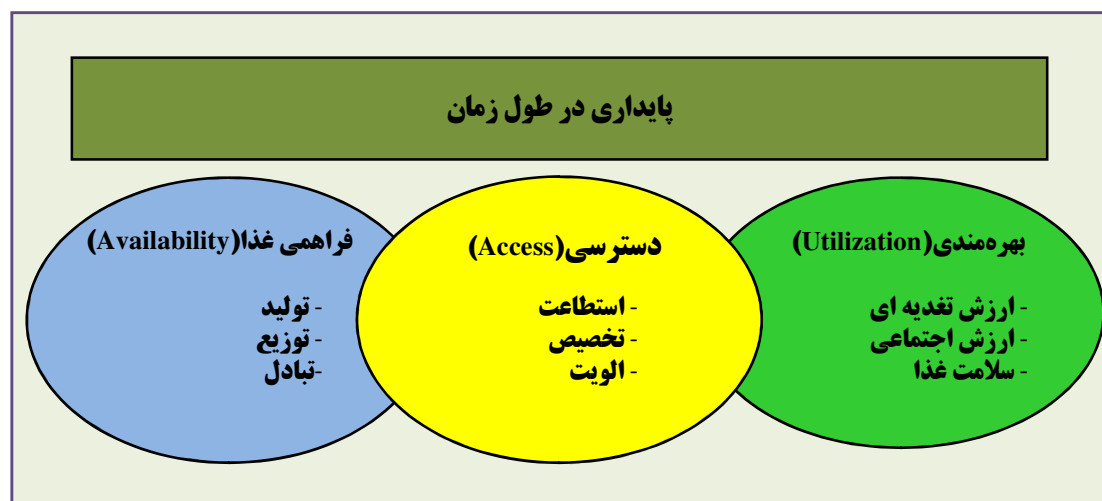
افغانستان، پاکستان، عراق، ترکیه و ایران

تعریف امنیت غذایی (۲۰۰۱)

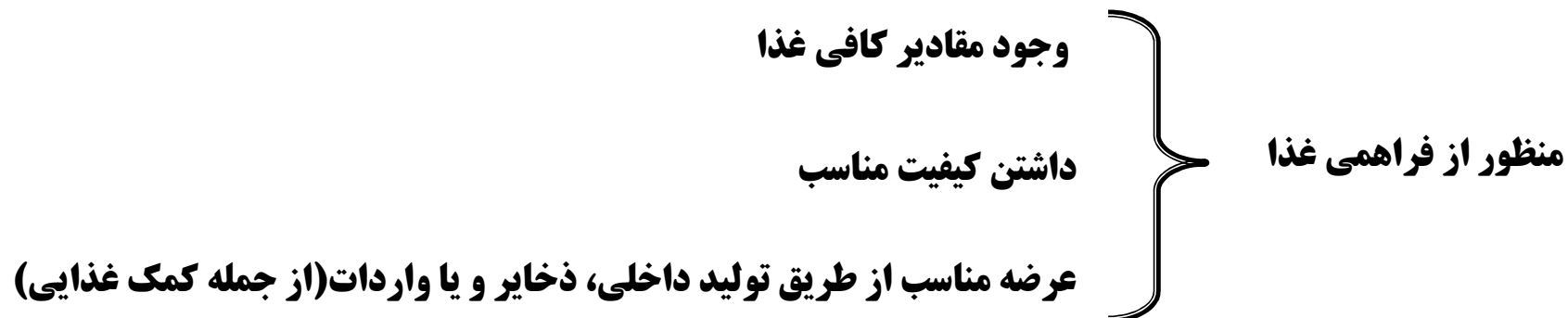
"امنیت غذایی زمانی وجود دارد که تمام مردم در تمام زمان‌ها دسترسی فیزیکی، اجتماعی و اقتصادی به غذای کافی، سالم و مغذی برای تامین نیازها و ترجیحات غذایی برای یک زندگی سالم و فعال داشته باشند".

ابعاد امنیت غذایی

فراهمی غذا (Availability)

بر طبق رویکرد جدید فائو شاخص‌های سنجش فراهمی غذا به شرح زیر است:

➤ متوسط کفایت عرضه انرژی مواد غذایی

➤ متوسط ارزش تولید مواد غذایی

➤ سهم عرضه انرژی غذایی حاصل از غلات، ریشه‌ها و غده‌ها

➤ متوسط عرضه پروتئین

➤ متوسط عرضه پروتئین با منشا حیوانی

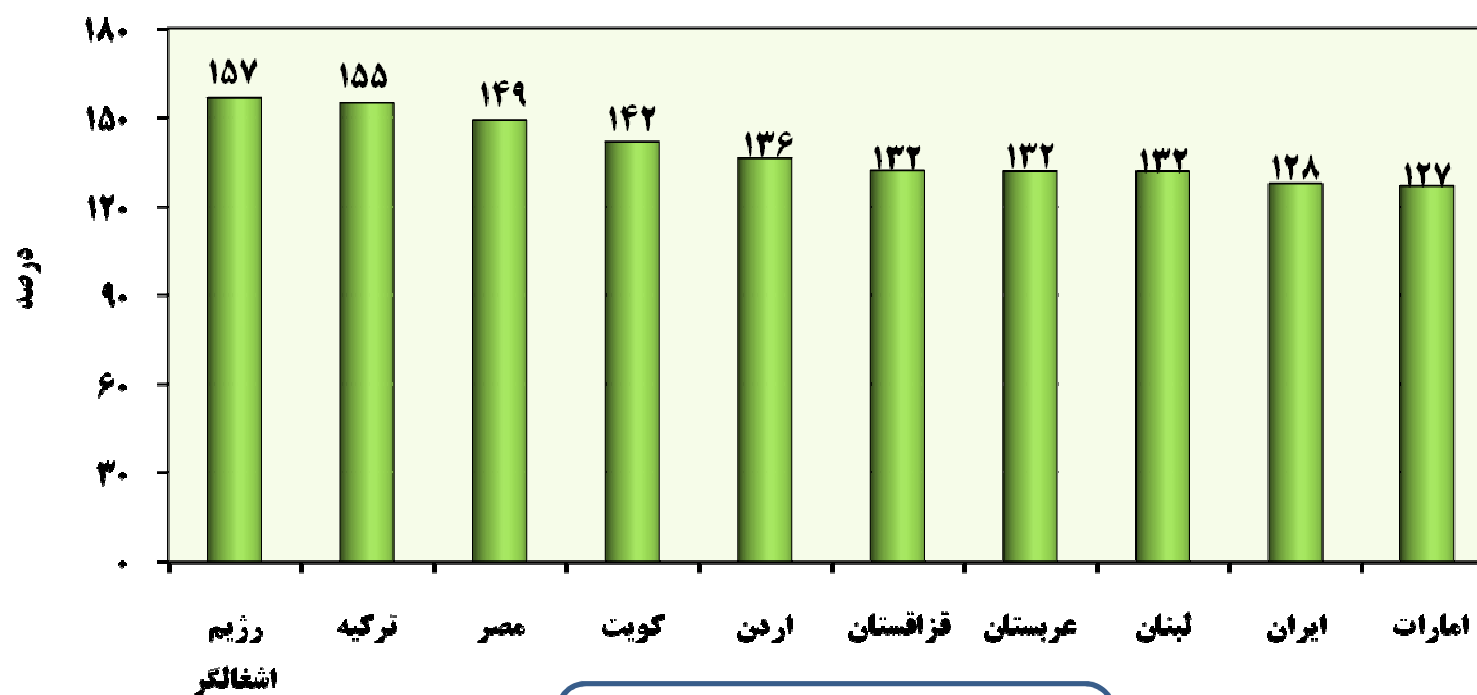

فراهمی غذا

میانگین کفایت عرضه انرژی در رژیم غذایی

این شاخص به درک اینکه آیا سوء تغذیه عمدتاً ناشی از عرضه ناکافی غذا یا توزیع بد آن است کمک می‌کند.

متوسط کفایت عرضه انرژی ده کشور برتر حوزه سند چشم‌انداز طی دوره ۱۶-۲۰۰۰

➤ دنیا ۱۱۹ درصد

➤ کشورهای در حال توسعه ۱۱۵.۷ درصد

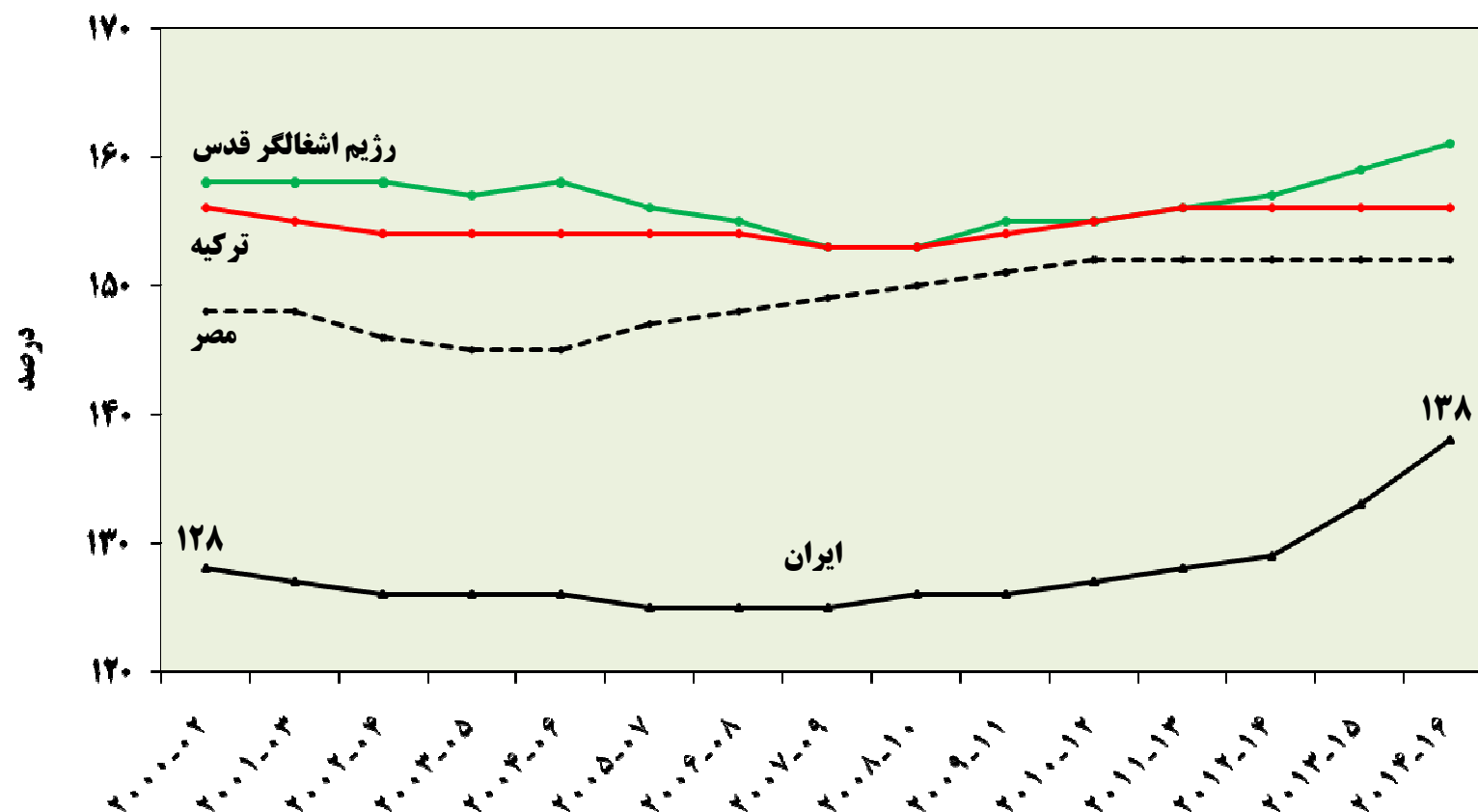
➤ کشورهای توسعه یافته ۱۳۴.۵ درصد

میانگین کفایت عرضه انرژی در رژیم غذایی

فراهمی غذا

روند متوسط کفایت عرضه انرژی سه کشور برتر حوزه سند چشم‌انداز و ایران طی دوره ۱۶-۲۰۰۰

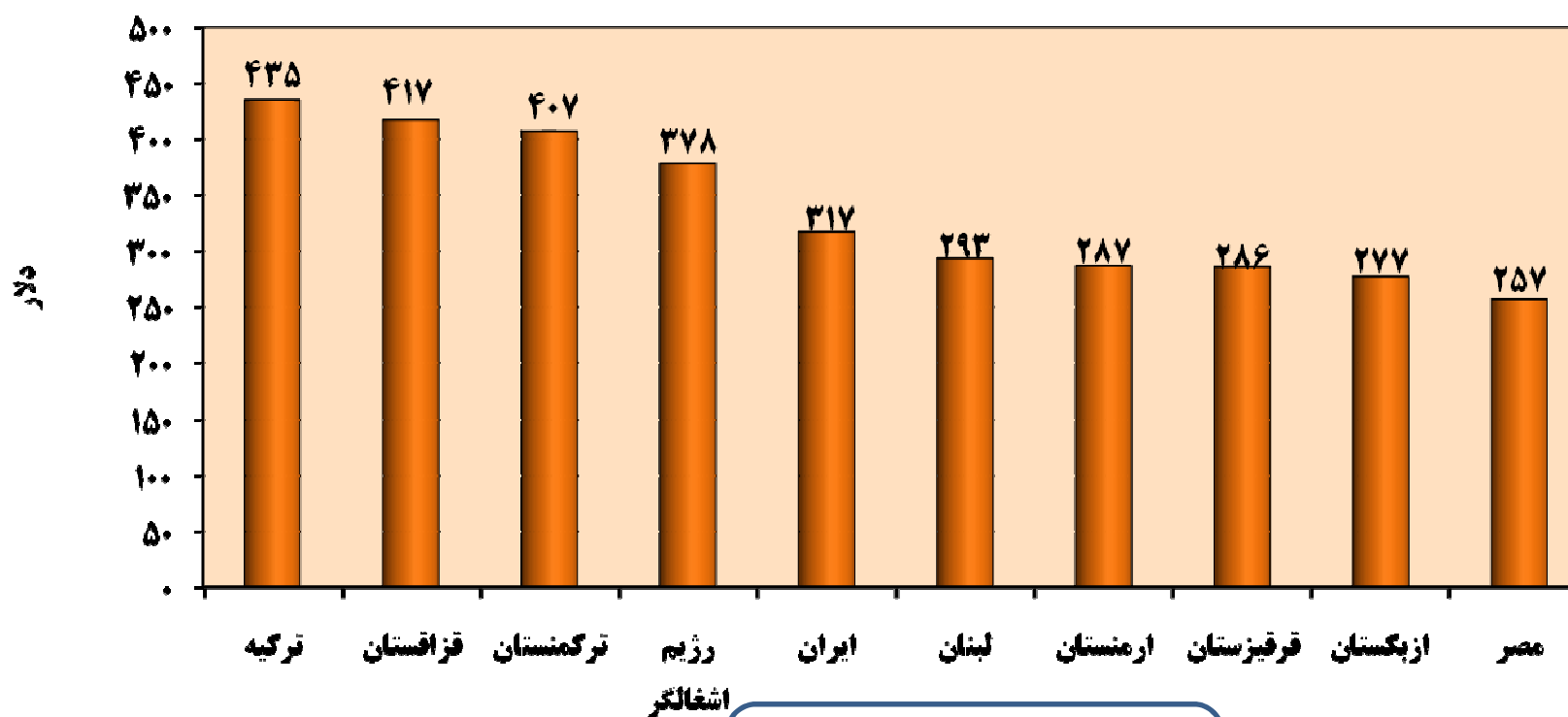

فراهمی غذا

متوسط ارزش سرانه تولید مواد غذایی

این شاخص از تقسیم ارزش کل تولید سالانه مواد غذایی (دلار) بر کل جمعیت محاسبه می‌شود که توسط فائو برآورد می‌گردد.

متوسط ارزش سرانه تولید مواد غذایی ده کشور برتر حوزه سند چشم‌انداز طی دوره ۱۳-۲۰۰۰

➤ دنیا ۲۸۸ دلار

➤ کشورهای در حال توسعه ۲۴۵ دلار

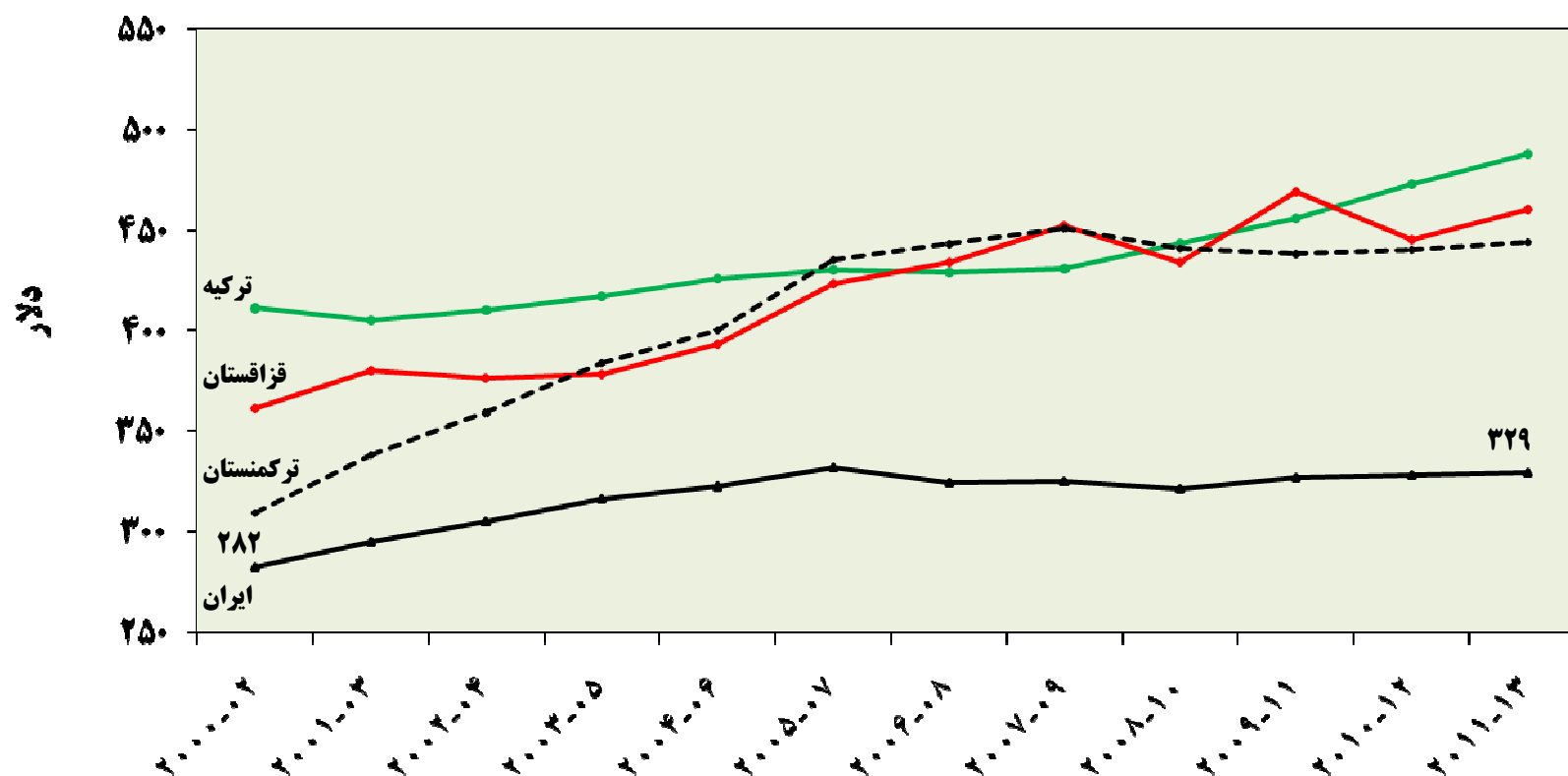
➤ کشورهای توسعه یافته ۴۷۴ دلار

متوسط ارزش سرانه تولید مواد غذایی

فراهمی غذا

رشد متوسط ارزش سرانه تولید مواد غذایی سه کشور برتر حوزه سند چشم‌انداز و ایران طی دوره ۱۳-۲۰۰۰

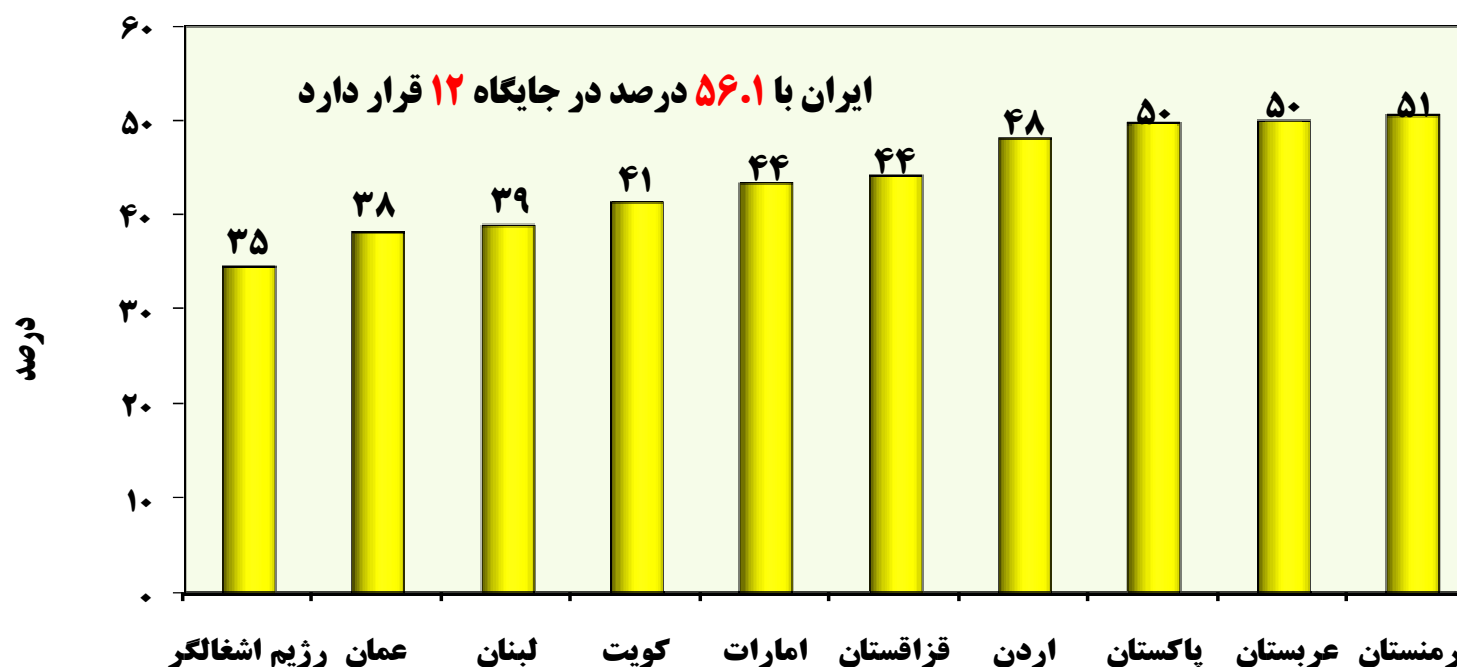

فراهمی غذا

سهم عرضه انرژی غذایی حاصل از غلات، ریشه‌ها و غده‌ها

این شاخص بیانگر سهم عرضه انرژی توسط غلات، ریشه‌ها و غده‌ها از کل انرژی عرضه شده می‌باشد.

متوسط سهم عرضه انرژی غذایی حاصل از غلات، ریشه‌ها و غده‌ها در ده کشور برتر حوزه سند چشم‌انداز طی دوره ۱۳-۲۰۰۰

➤ دنیا ۵۳.۴ درصد

➤ کشورهای در حال توسعه ۵۸.۱ درصد

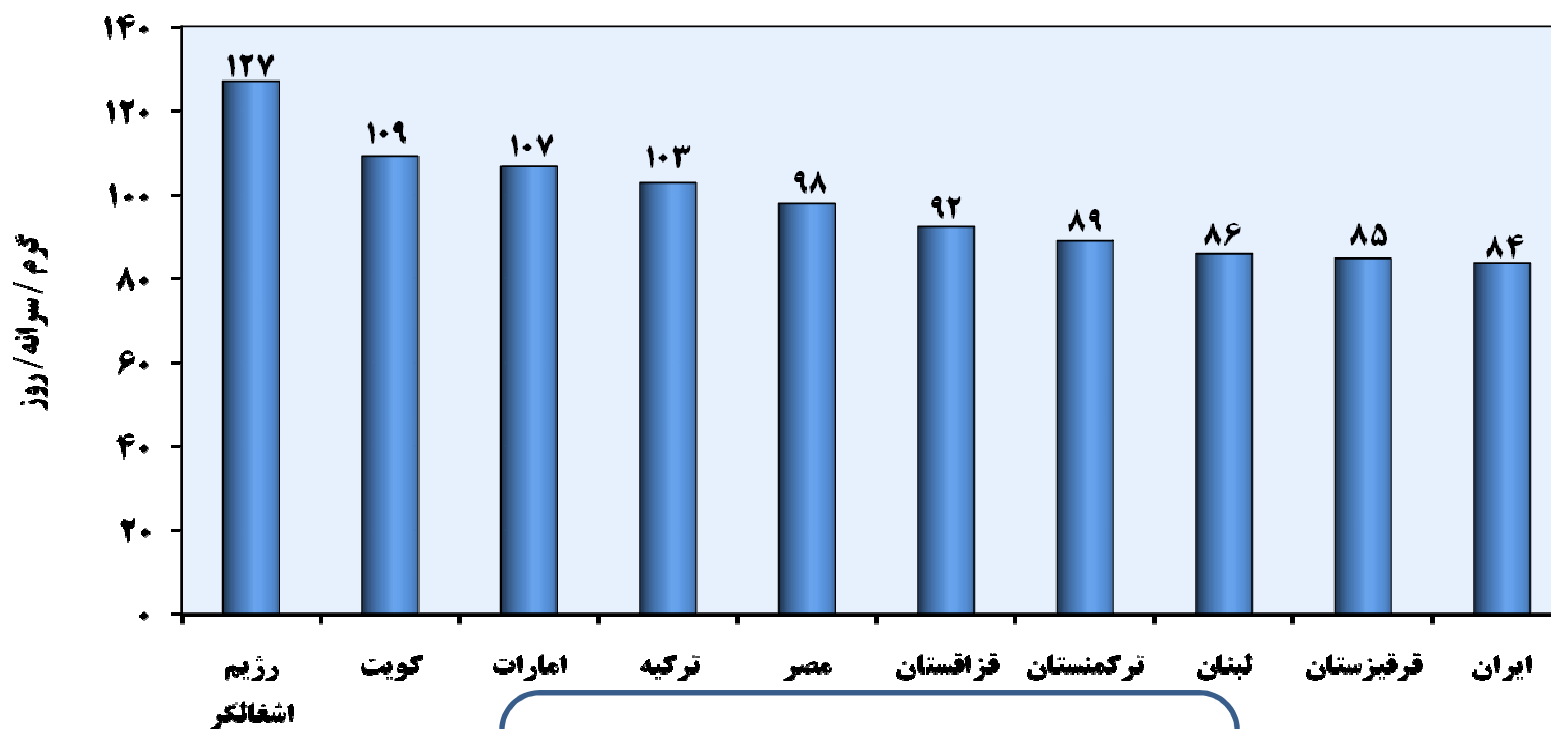
➤ کشورهای توسعه یافته ۳۲.۶ درصد

فراهمی غذا متوسط عرضه سرانه پروتئین

در این شاخص سرانه پروتئین‌های گیاهی و حیوانی عرضه شده در تراز غذایی سنجیده می‌شود.

متوسط عرضه پروتئین در ده کشور برتر حوزه سند چشم‌انداز طی دوره ۱۱-۲۰۰۰

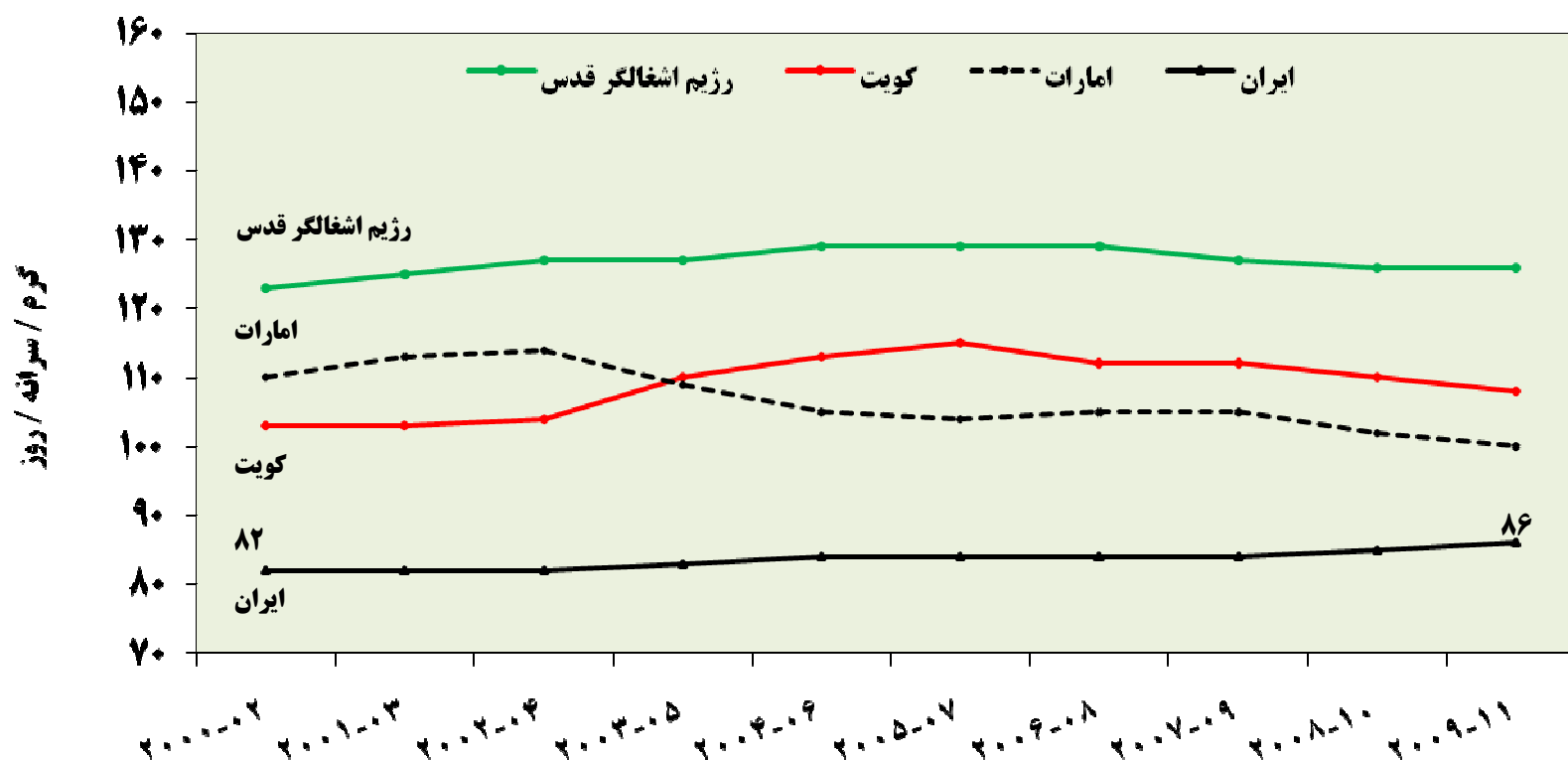
➤ دنیا ۷۷ گرم / سرانه / روز
 ➤ کشورهای در حال توسعه ۷۰ گرم / سرانه / روز
 ➤ کشورهای توسعه یافته ۱۰۳ گرم / سرانه / روز

متوسط عرضه پروتئین

فراهمی غذا

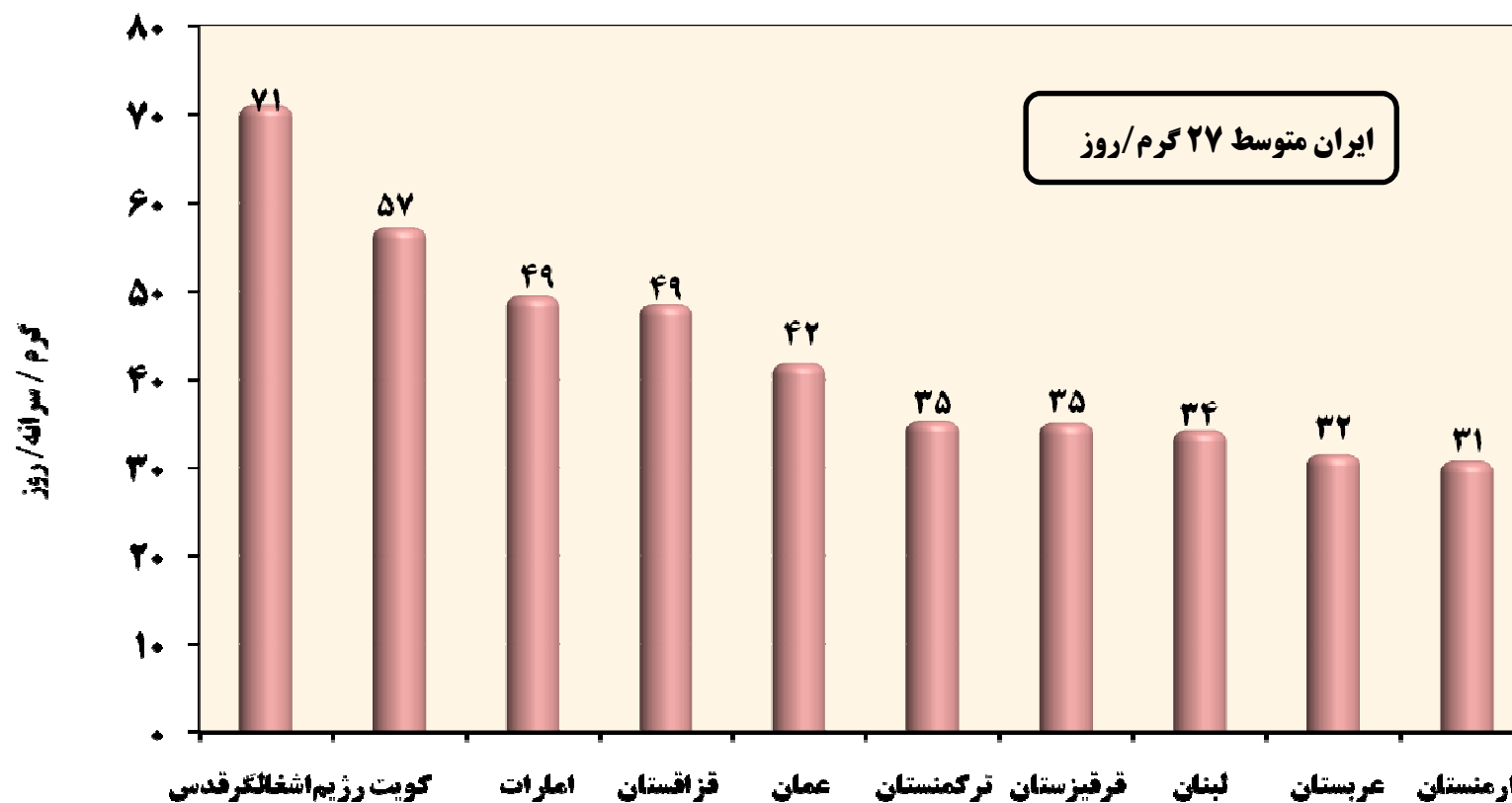
روند متوسط عرضه پروتئین در سه کشور برتر حوزه سند چشم‌انداز و ایران طی دوره ۱۱-۲۰۰۰

فراهمی غذا

متوسط عرضه پروتئین با منشاء حیوانی

متوسط عرضه پروتئین حیوانی در ده کشور برتر حوزه سند چشم‌انداز طی دوره ۱۱-۲۰۰۰

ایران متوسط ۲۷ گرم / روز

۳۰ گرم / سرانه / روز

➤ دنیا

۲۲ گرم / سرانه / روز

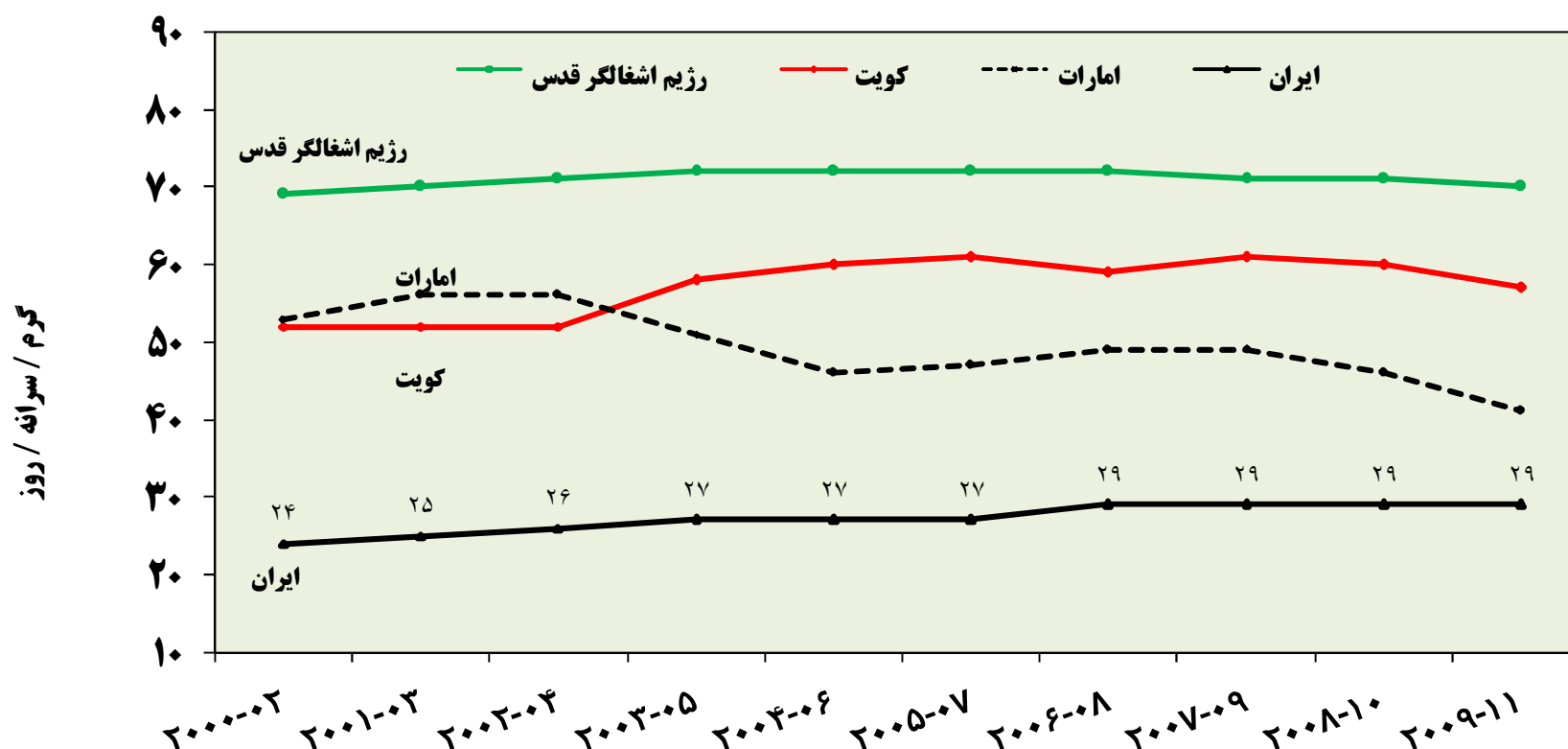
➤ کشورهای در حال توسعه

۶۰ گرم / سرانه / روز

➤ کشورهای توسعه یافته

فراهمی غذا
متوسط عرضه پروتئین با منشاء حیوانی

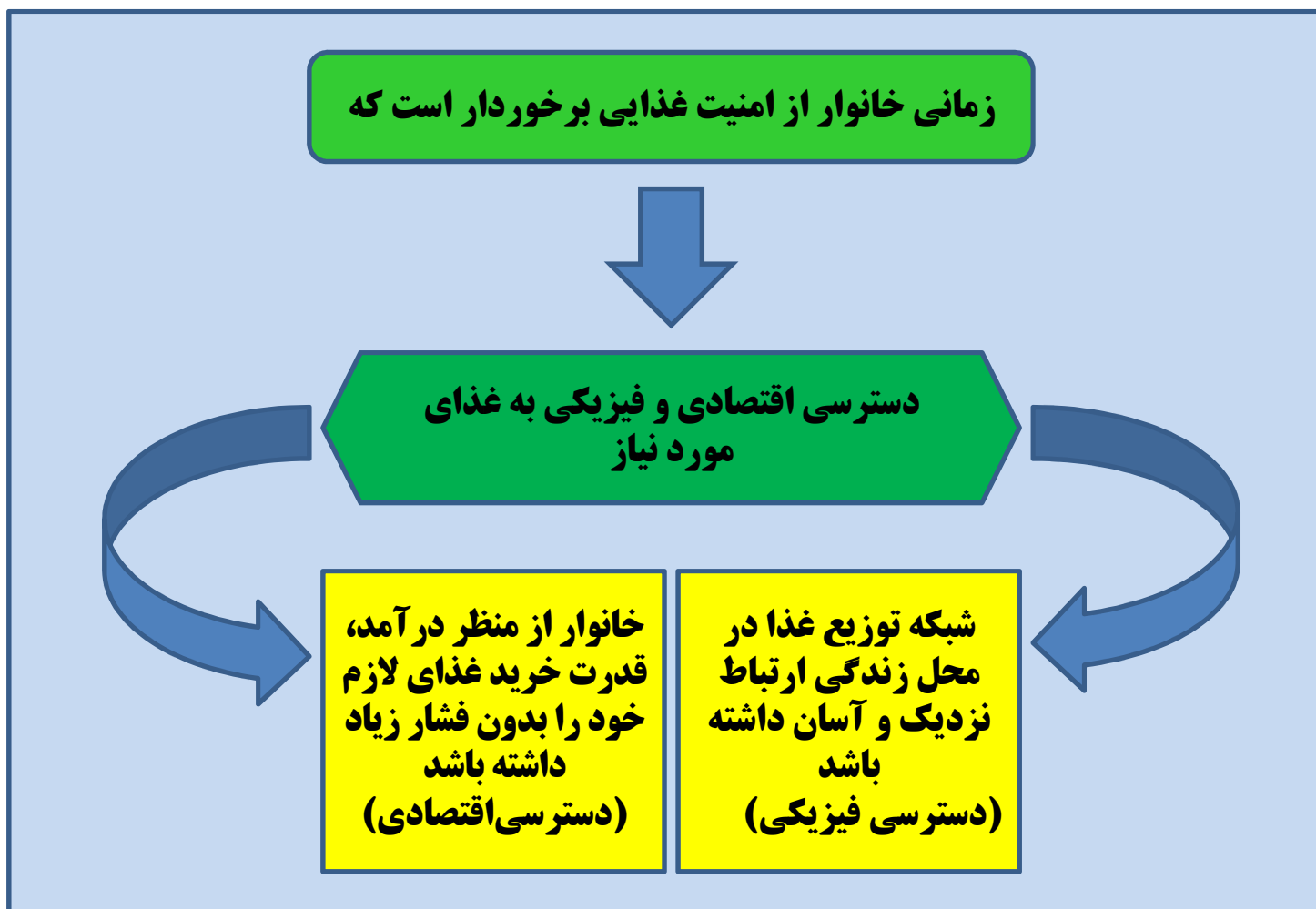
رشد متوسط عرضه پروتئین حیوانی در سه کشور برتر حوزه سند چشم‌انداز و ایران طی دوره ۱۱-۲۰۰۰

دسترسی فیزیکی و اقتصادی به غذا (Access):

عرضه کافی غذا در سطح ملی یا بین‌المللی به معنای تضمین امنیت غذایی در سطح خانوار نیست.

دسترسی فیزیکی و اقتصادی به غذا (Access):

شاخص‌های دسترسی مطابق با رویکرد نوین فائو در زیر اشاره شده است:

➤ زیرساخت‌های حمل و نقل (درصد راه‌های هموار به کل راه‌ها، تراکم راه‌ها، تراکم خطوط ریلی)

➤ سرانه تولید ناخالص داخلی (برابری در قدرت خرید)

➤ شاخص قیمت داخلی غذا

➤ شیوع سوءتغذیه

➤ سهم هزینه غذای جمعیت فقیر

➤ شدت کمبود غذا

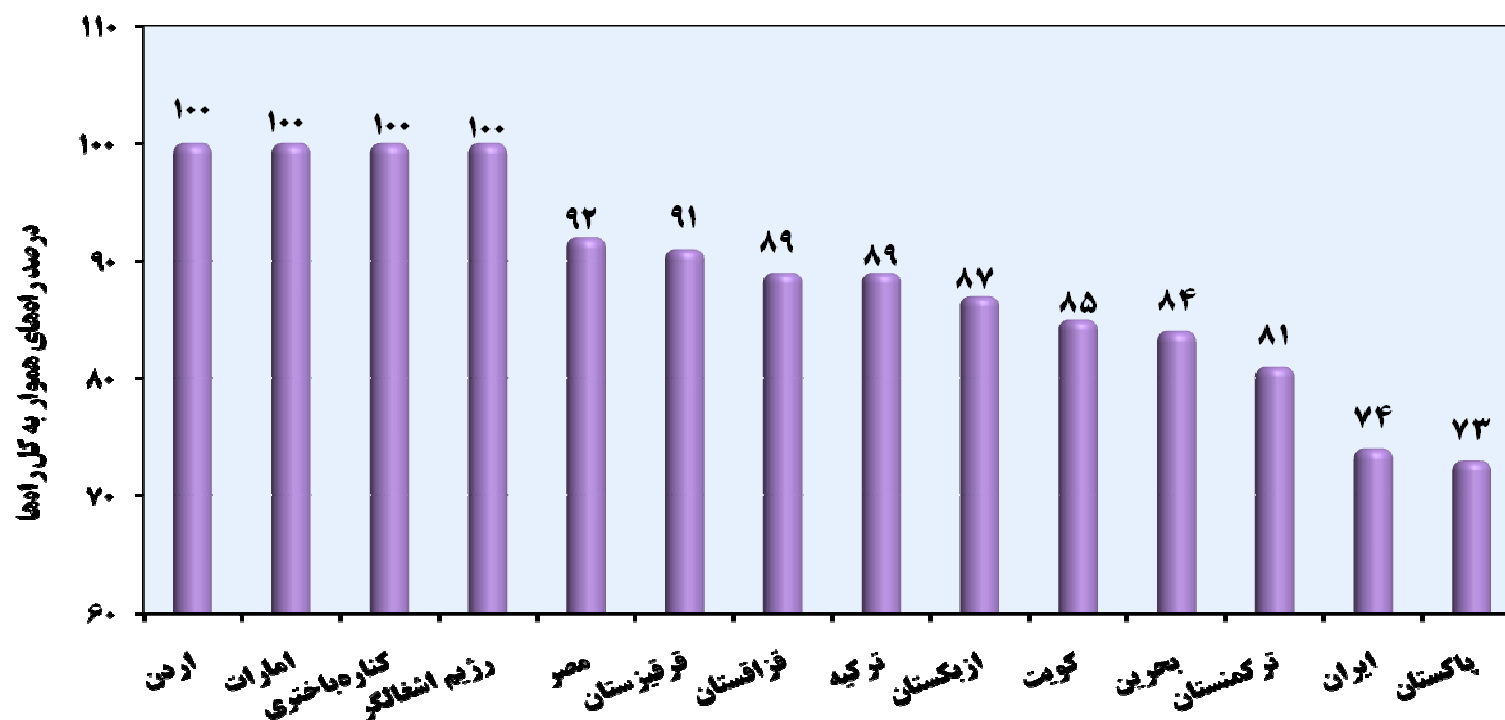
➤ شیوع کمبود غذا

دسترسی به غذا درصد راه‌های هموار به کل راه‌ها

➤ طبق تعریف FAO، راه‌های هموار، راه‌هایی هستند که سطح آن‌ها بوسیله سنگریزه (ماکادوم)، پوشش‌های هیدورکربنی یا بتن و تخته سنگ پوشیده شده باشند.

درصد راه‌های هموار به کل راه‌ها، در کشورهای حوزه سند چشم‌انداز (۱۱-۲۰۰۰)

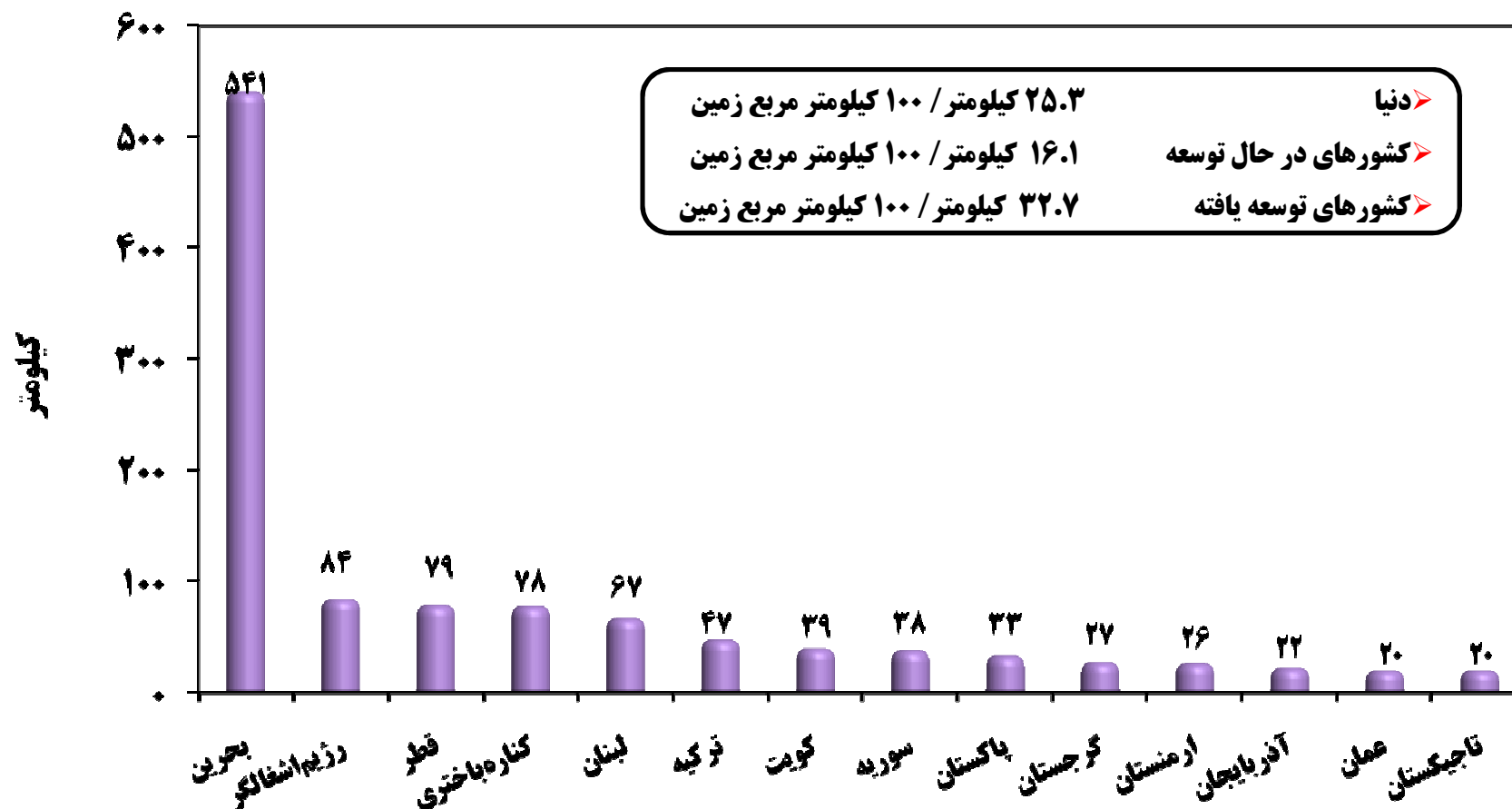

➤ دنیا ۵۶ درصد
 ➤ کشورهای در حال توسعه ۲۷ درصد
 ➤ کشورهای توسعه یافته ۶۹ درصد

دسترسی به غذا تراکم راه‌ها

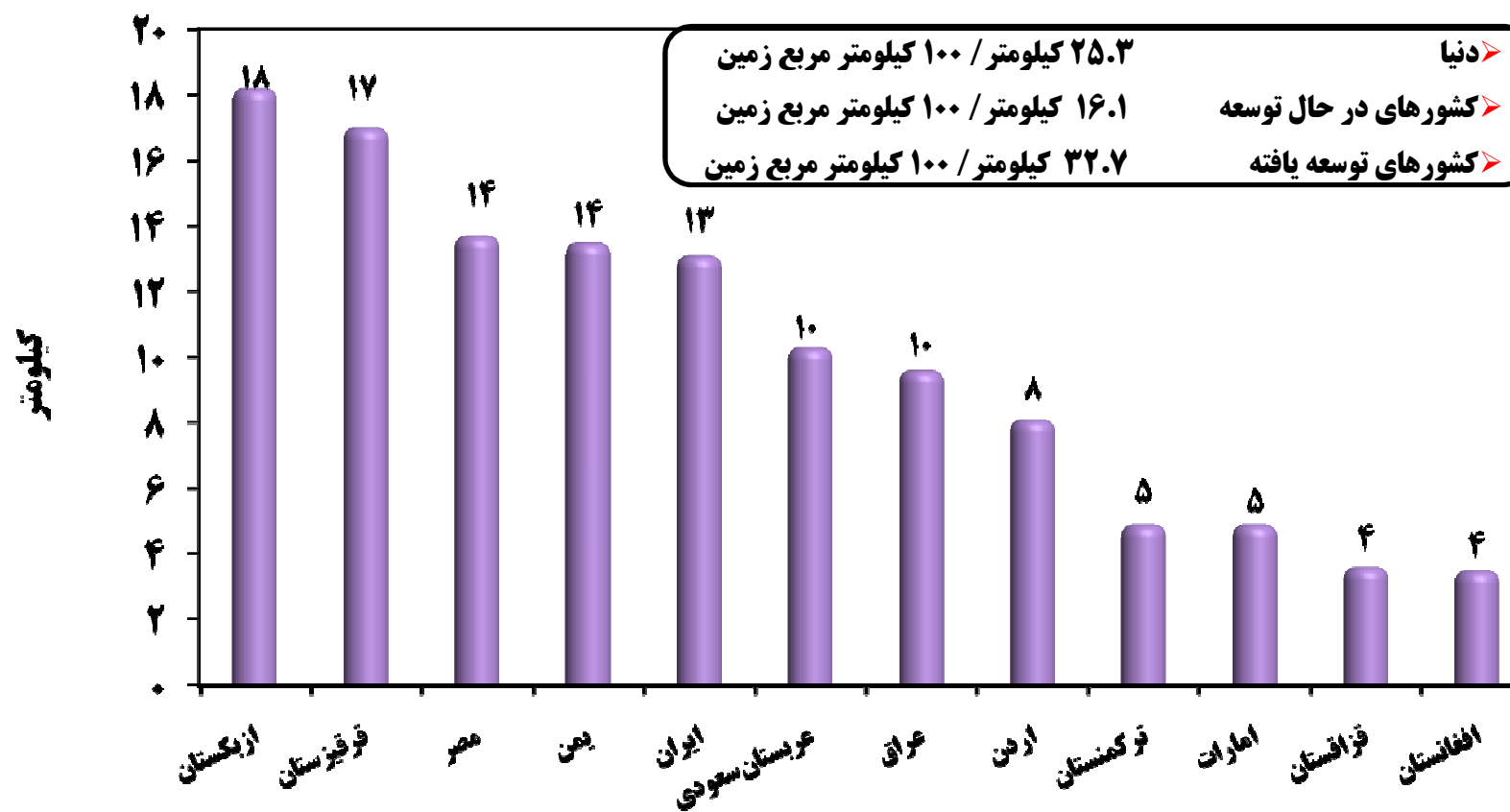
تراکم راه‌ها در کشور حوزه سند چشم‌انداز (کیلومتر راه در هر ۱۰۰ کیلومتر مربع سطح زمین)

دسترسی به غذا تراکم راه‌ها

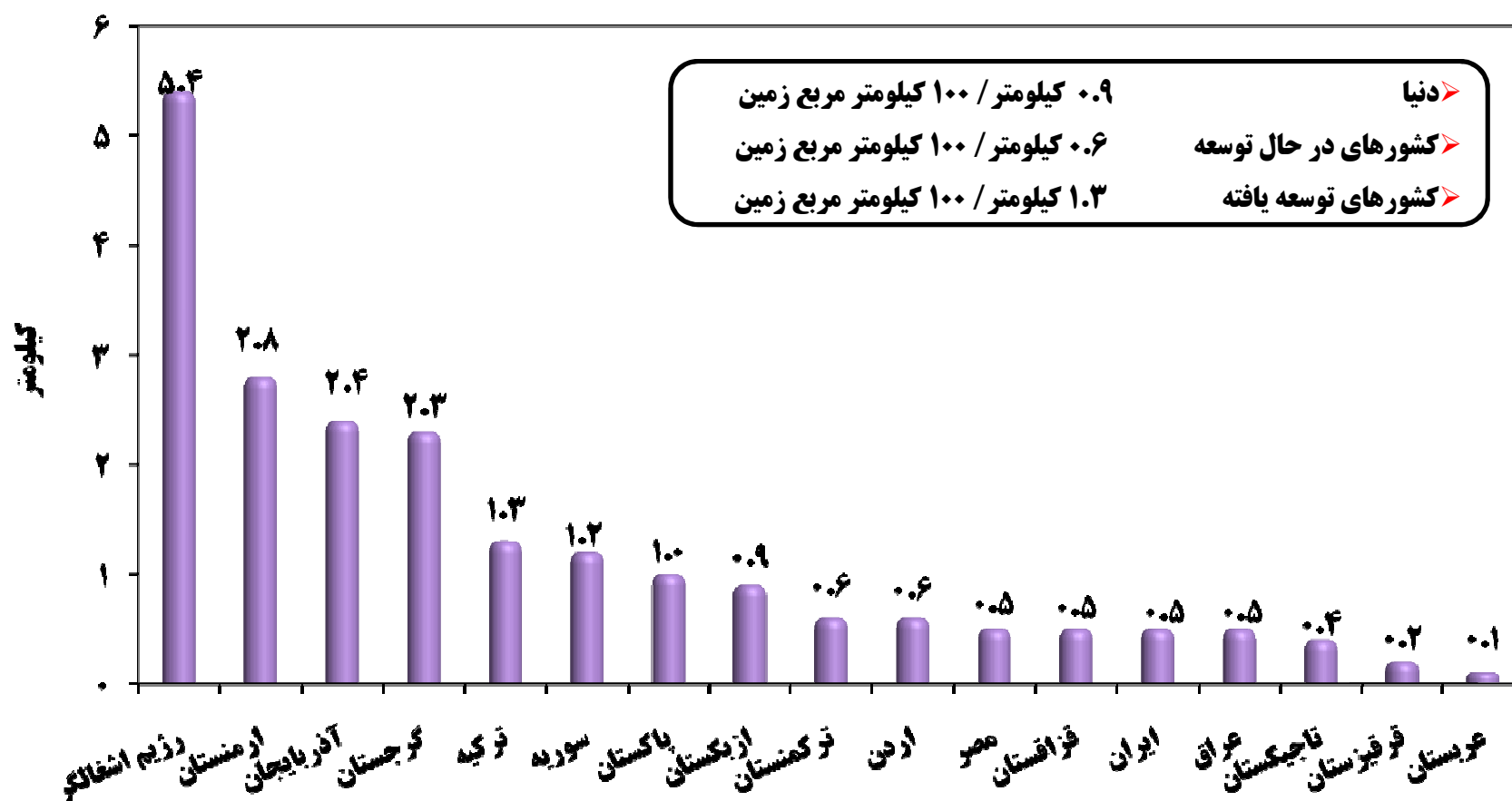
تراکم راه‌ها در کشور حوزه سند چشم‌انداز (کیلومتر راه در هر ۱۰۰ کیلومتر مربع سطح زمین)

دسترسی به غذا تراکم خطوط راه آهن

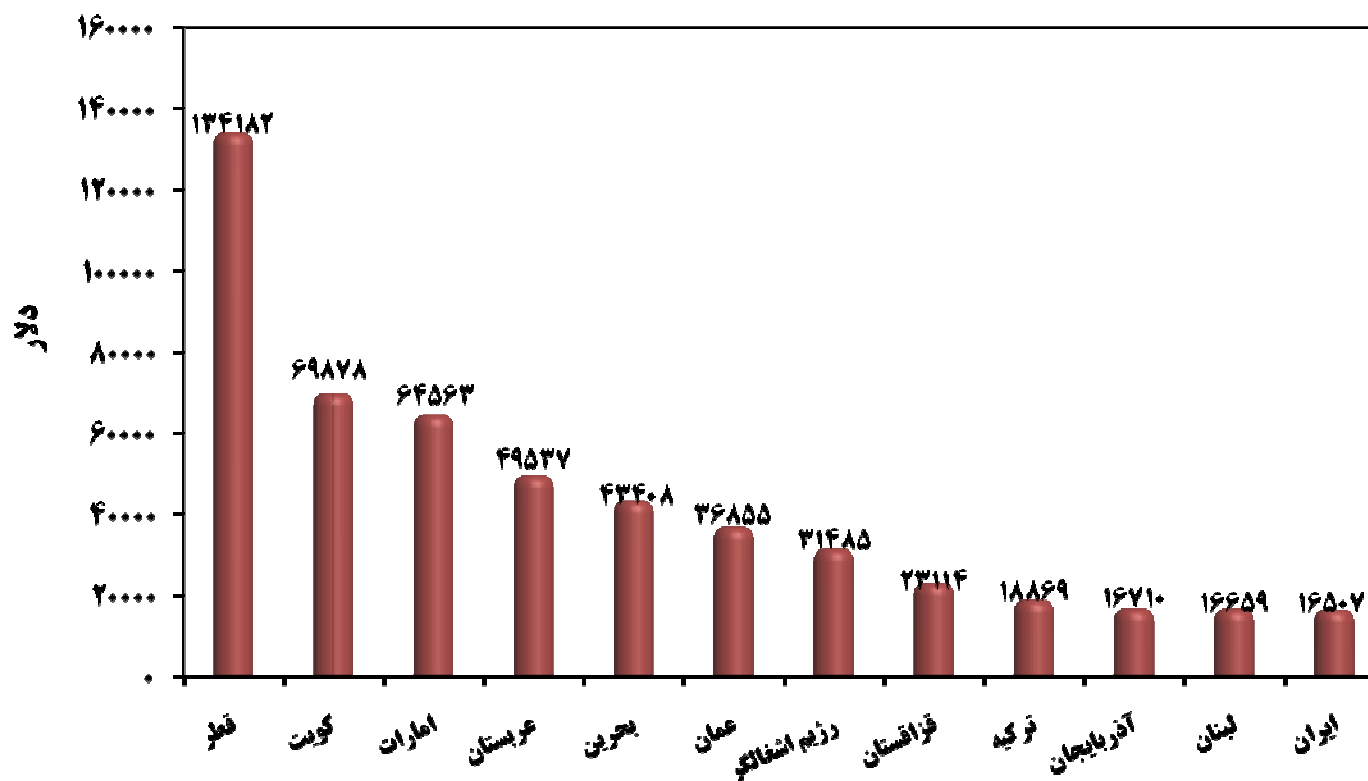
تراکم خطوط ریلی در کشور حوزه سند چشم انداز (کیلومتر راه آهن در هر ۱۰۰ کیلومتر مربع سطح زمین)

دسترسی به غذا | سرانه تولید ناخالص داخلی بر مبنای برابری قدرت خرید

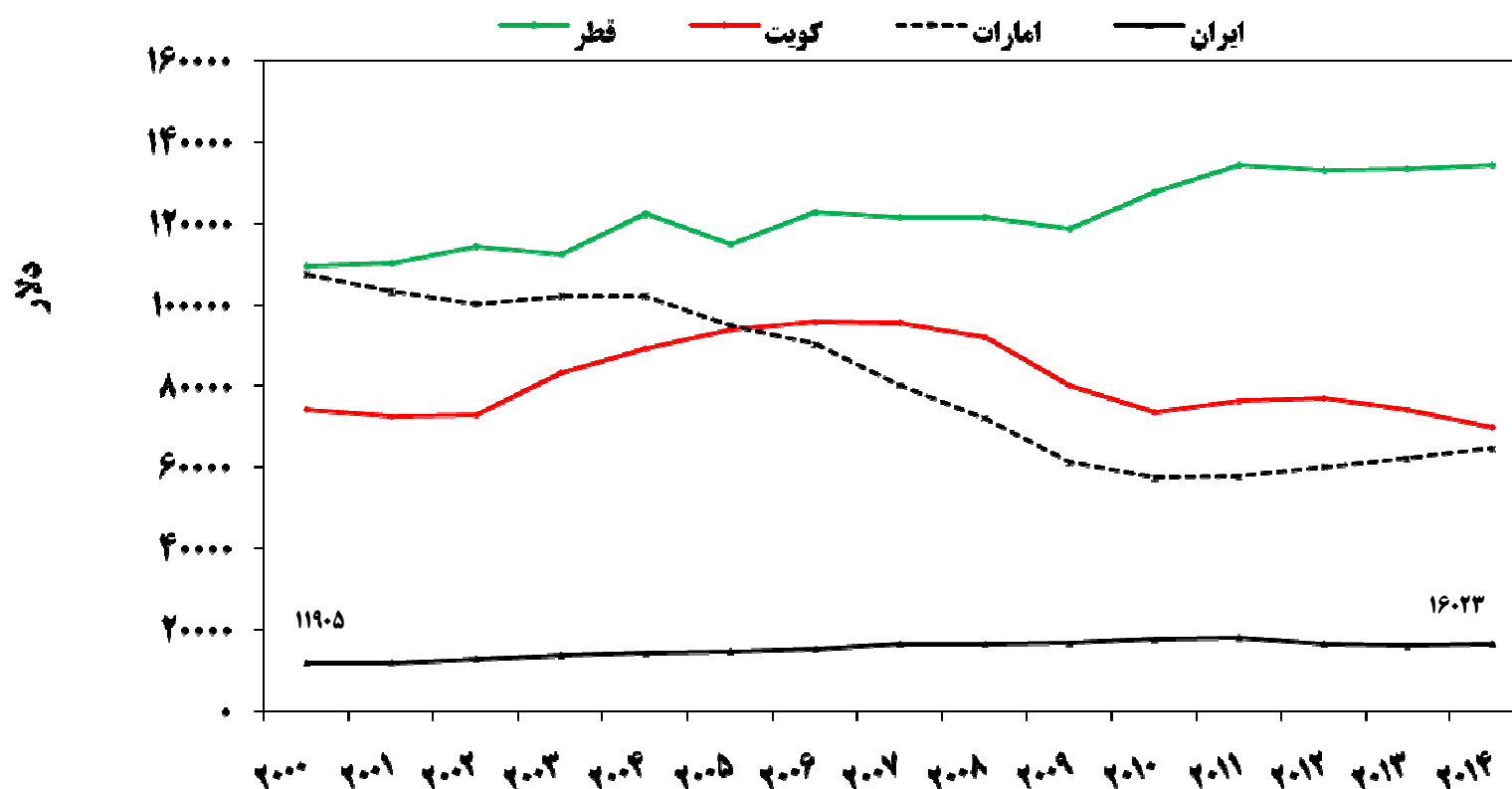
سرانه تولید ناخالص داخلی بر مبنای برابری قدرت خرید کشورهای برتر حوزه سند چشم‌انداز طی دوره ۱۴-۲۰۰۰

دسترسی به غذا سرانه تولید ناخالص داخلی بر مبنای برابری قدرت خرید

روند سرانه تولید ناخالص داخلی بر مبنای برابری قدرت خرید در سه کشور برتر حوزه سند چشم‌انداز و ایران طی دوره ۱۴-۲۰۰۰

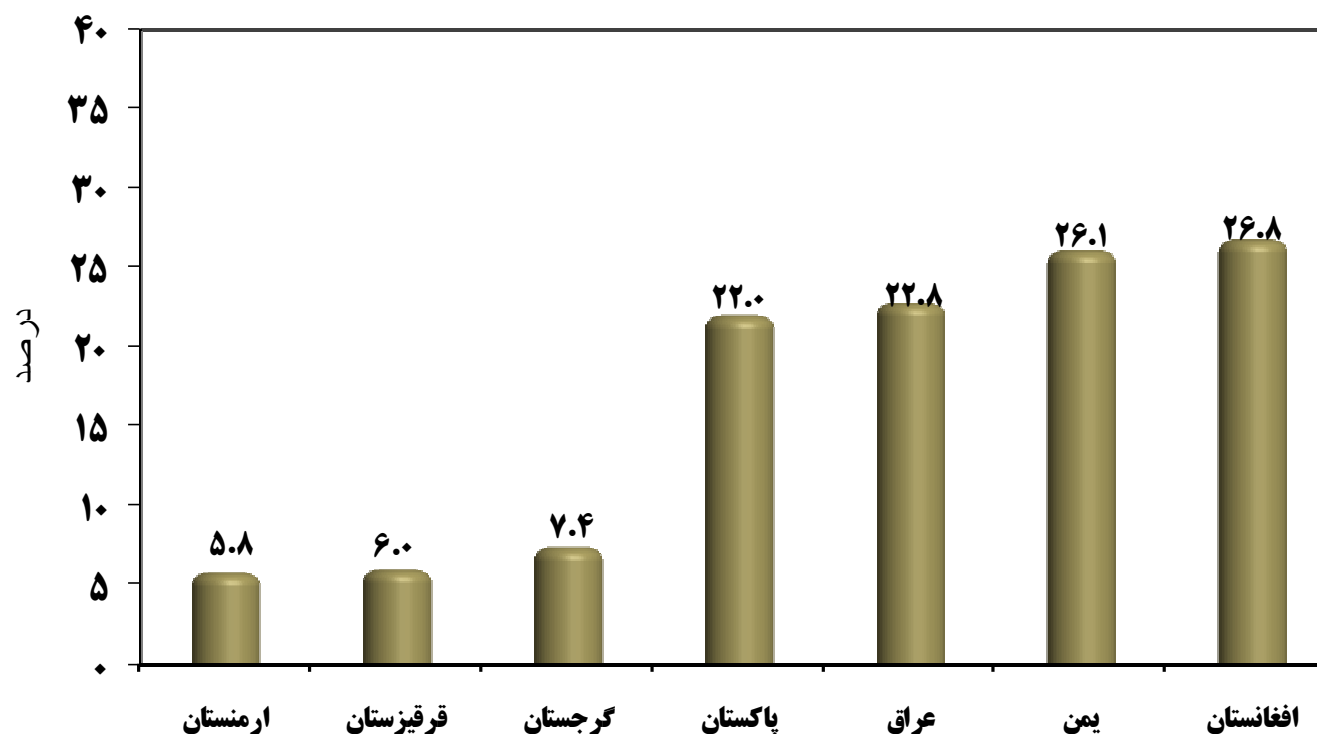

دسترسی به غذا شاخص شیوع سوء تغذیه

شیوع سوء تغذیه نشان‌دهنده درصدی از جمعیت است که مصرف مواد غذایی آنها نا کافی است

کشورهای مصر، کویت، لبنان، عربستان سعودی، ترکیه، امارات متحده، قزاقستان، اردن، ترکمنستان، ایران، عمان، آذربایجان، ازبکستان، ارمنستان و قرقیزستان دارای شیوع سوء تغذیه زیر ۶ درصد می‌باشند

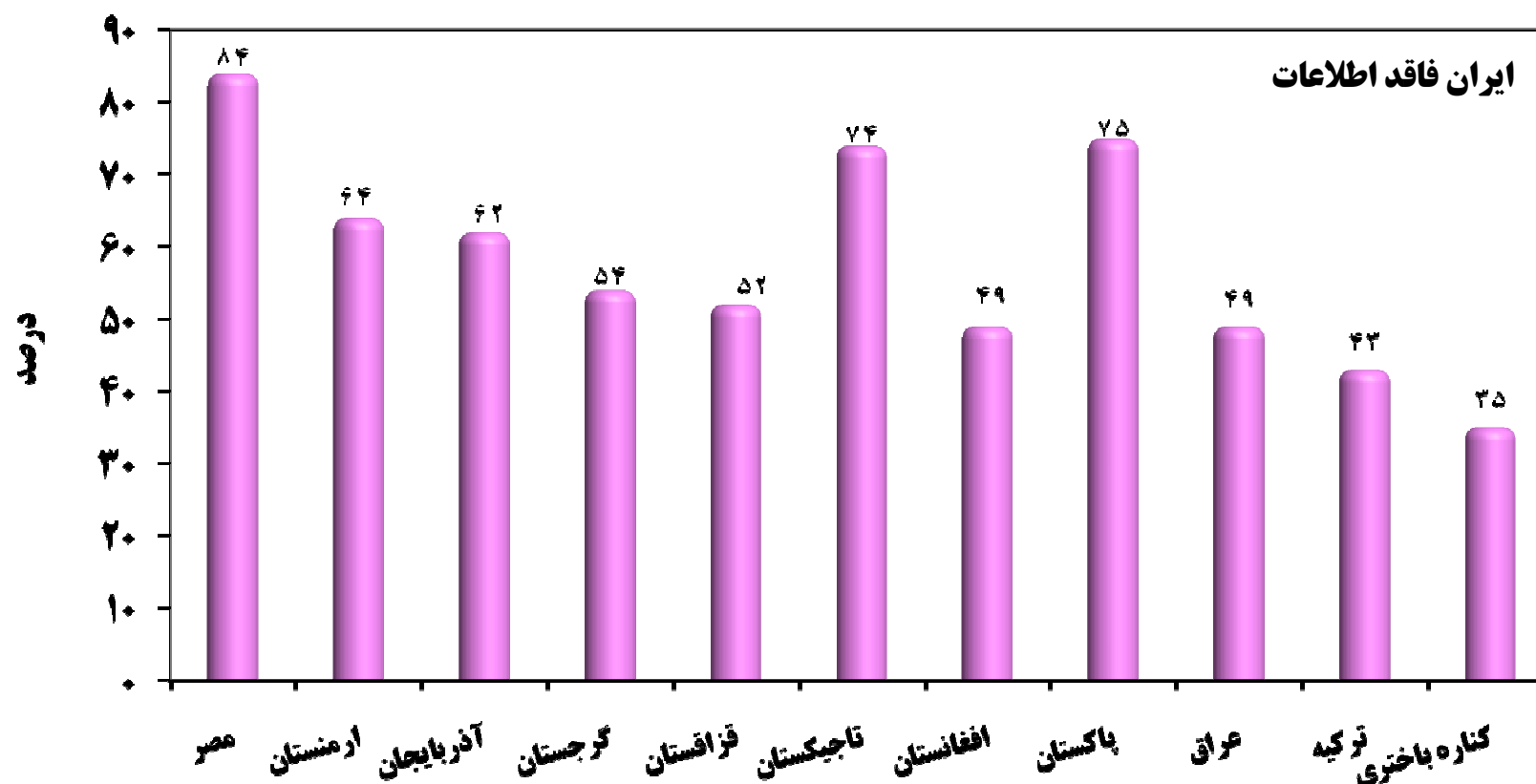
شیوع سوء تغذیه بالای ۶ درصد در برخی کشورهای حوزه سند چشم‌انداز در دوره ۱۶-۲۰۱۴

دسترسی به غذا سهم هزینه مواد غذایی فقرا

منظور از سهم هزینه مواد غذای فقرا، نسبت هزینه مصرف مواد غذایی از کل مصارف (اعم مواد غذایی و غیر غذایی) را برای جمعیت دو دهک آخر درآمدی می‌باشد.

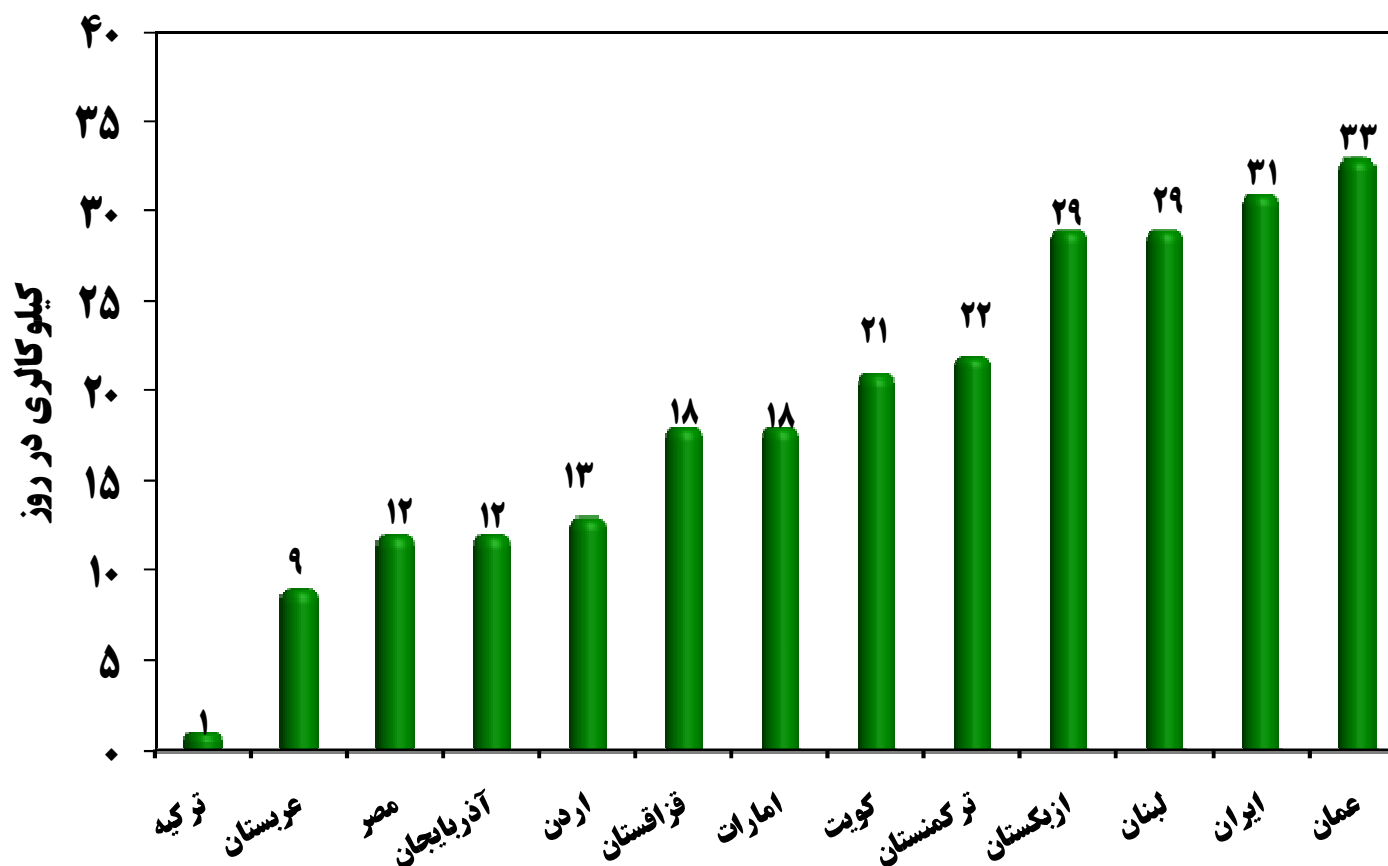
سهم هزینه مواد غذایی فقرا در برخی کشورهای حوزه سند چشم‌انداز (سالهای مختلف*)

دسترسی به غذا شدت کمبود غذایی

شدت کمبود مواد غذایی، مقدار کالری مورد نیاز برای بهبود افراد دچار سوء تغذیه از وضعیت‌شان را نشان می‌دهد (در صورتی بقیه عوامل ثابت باشد).

سرانه شدت کمبود مواد غذایی در ده کشور برتر حوزه سند چشم‌انداز در دوره ۱۶-۲۰۱۴

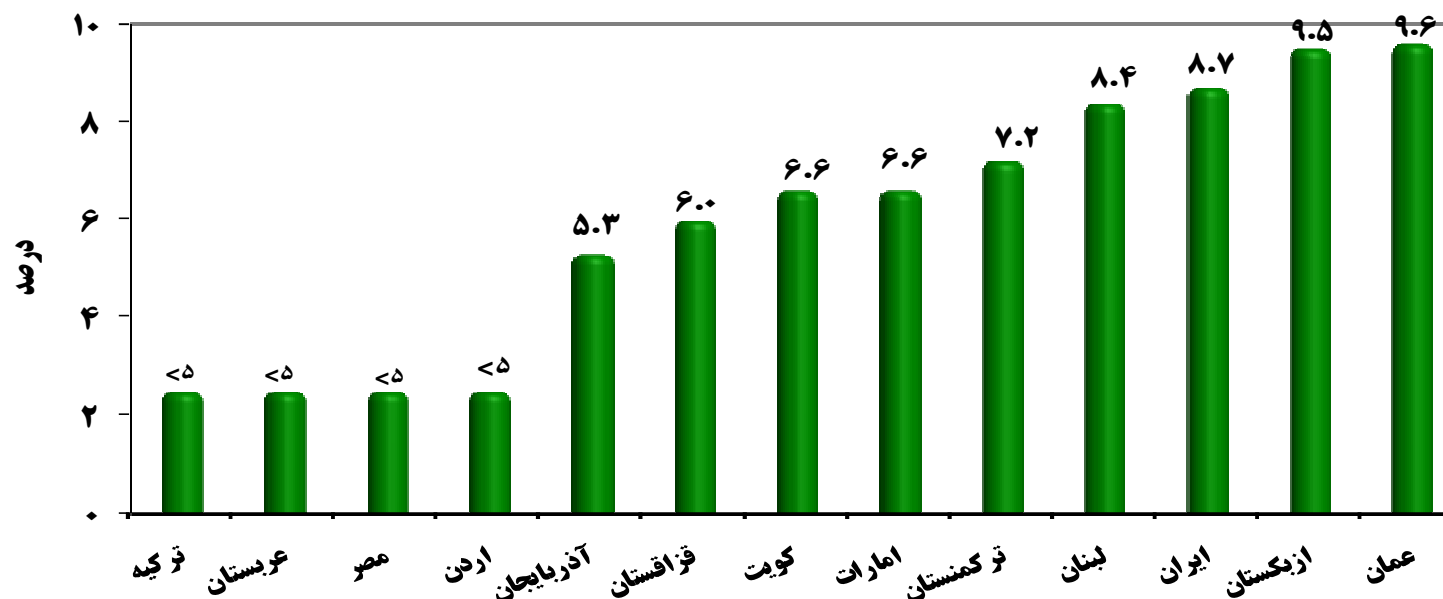
دسترسی به غذا

شیوع کمبود مواد غذایی

شاخص شیوع کمبود مواد غذایی به‌طور مفهومی با شاخص شیوع سوء تغذیه مشابه است. اما برای محاسبه این شاخص، تنظیم سطح آستانه کالری در سطح بالاتری صورت می‌پذیرد

- میانگین شیوع کمبود مواد غذایی طی دوره ۱۶-۲۰۰۰ در کشورهای :
- ترکیه، عربستان سعودی، مصر، اردن و کویت کمتر از ۵ درصد جمعیت
 - آذربایجان، قزاقستان، امارات و لبنان کمتر از ۱۰ درصد جمعیت
 - سایر کشورهای منطقه بالای ۱۰ درصد جمعیت (ایران حدود ۱۱.۲ درصد)

شیوع کمبود مواد غذایی در ده کشور برتر حوزه سند چشم‌انداز در دوره ۱۶-۲۰۱۴

بهره‌مندی (Utilization)

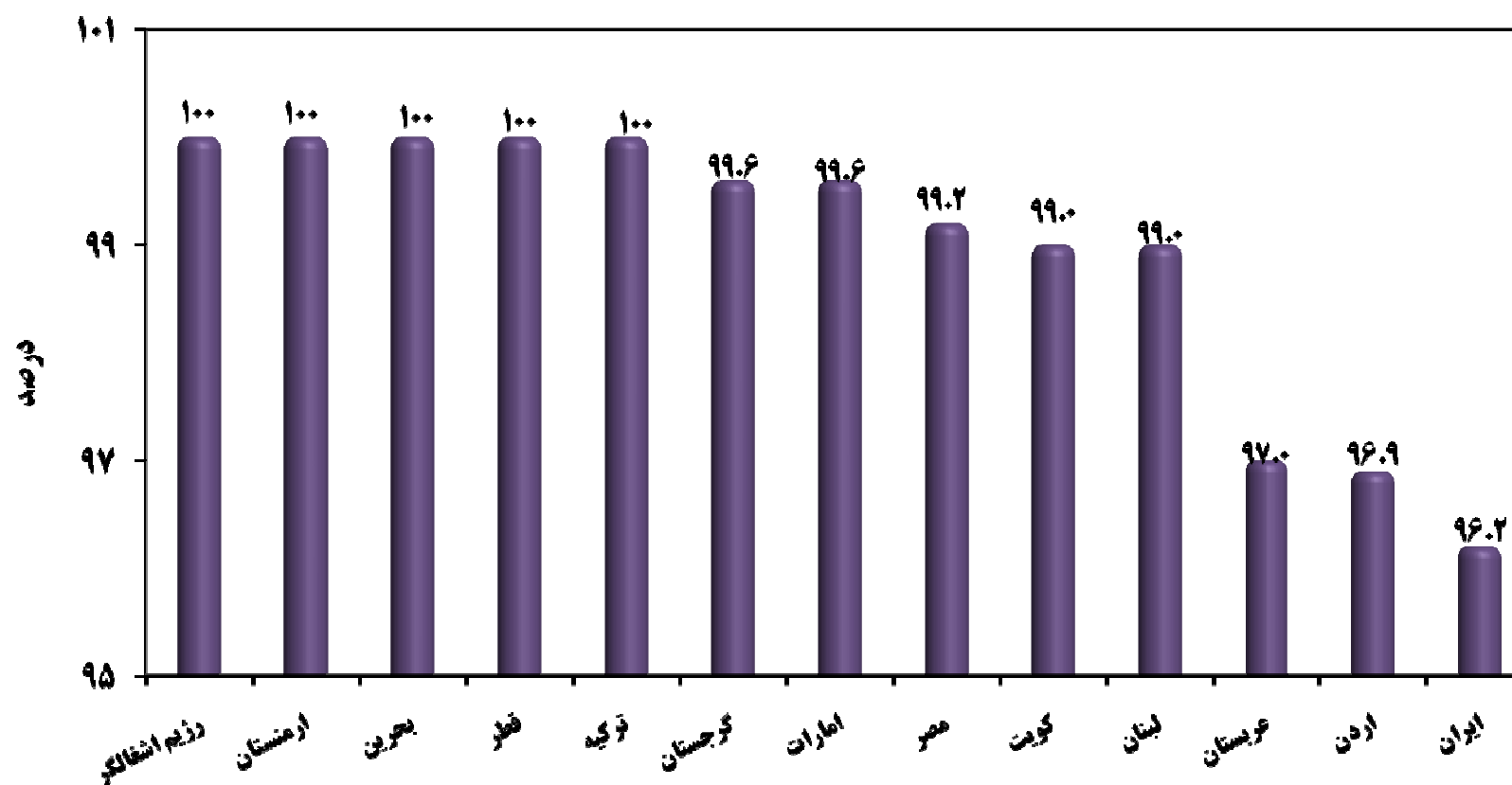
شاخص‌های بهره‌مندی از غذا طبق پیشنهاد فائو عبارتند از:

- دسترسی به منابع آب سالم
- دسترسی به امکانات بهداشتی پیشرفته
- درصد کودکان زیر ۵ سال دچار لاغری
- درصد کودکان زیر ۵ سال دچار کوتاهی قد تغذیه‌ای
- درصد کودکان زیر ۵ سال دچار کم‌وزنی
- درصد بزرگسالان دچار کم‌وزنی
- شیوع کم‌خونی در بین زنان باردار
- شیوع کم‌خونی بین کودکان زیر ۵ سال
- شیوع کمبود ویتامین آ در جمعیت
- شیوع کمبود ید در بچه‌های سن مدرسه‌ای (۶ تا ۱۲ سال)

بهره‌مندی دسترسی به منابع آب سالم

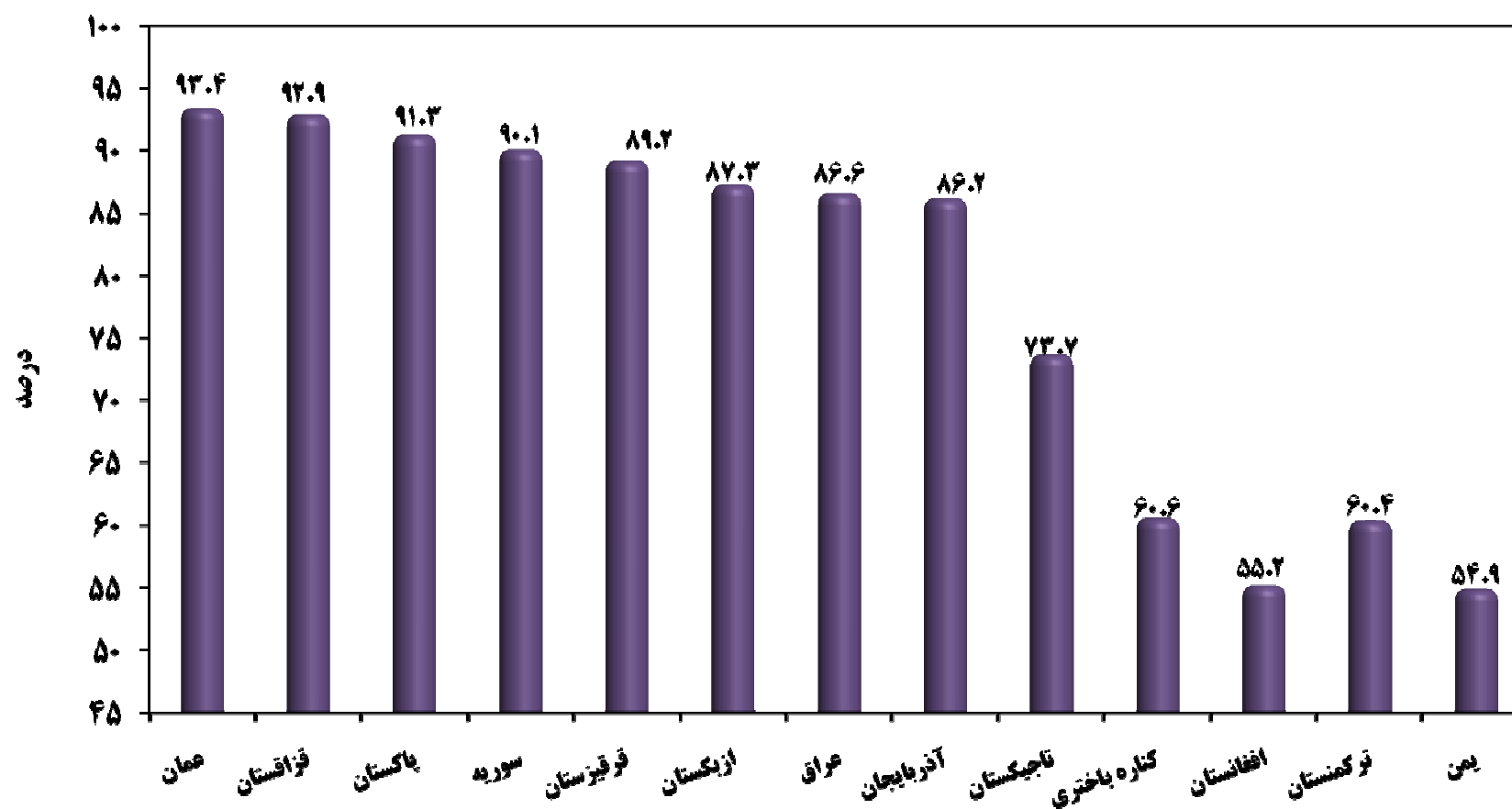
جمعیت با دسترسی به منابع آب سالم بیش از ۹۵ درصد در حوزه کشورهای سند چشم‌انداز در سال ۲۰۱۴

بهره‌مندی دسترسی به منابع آب سالم

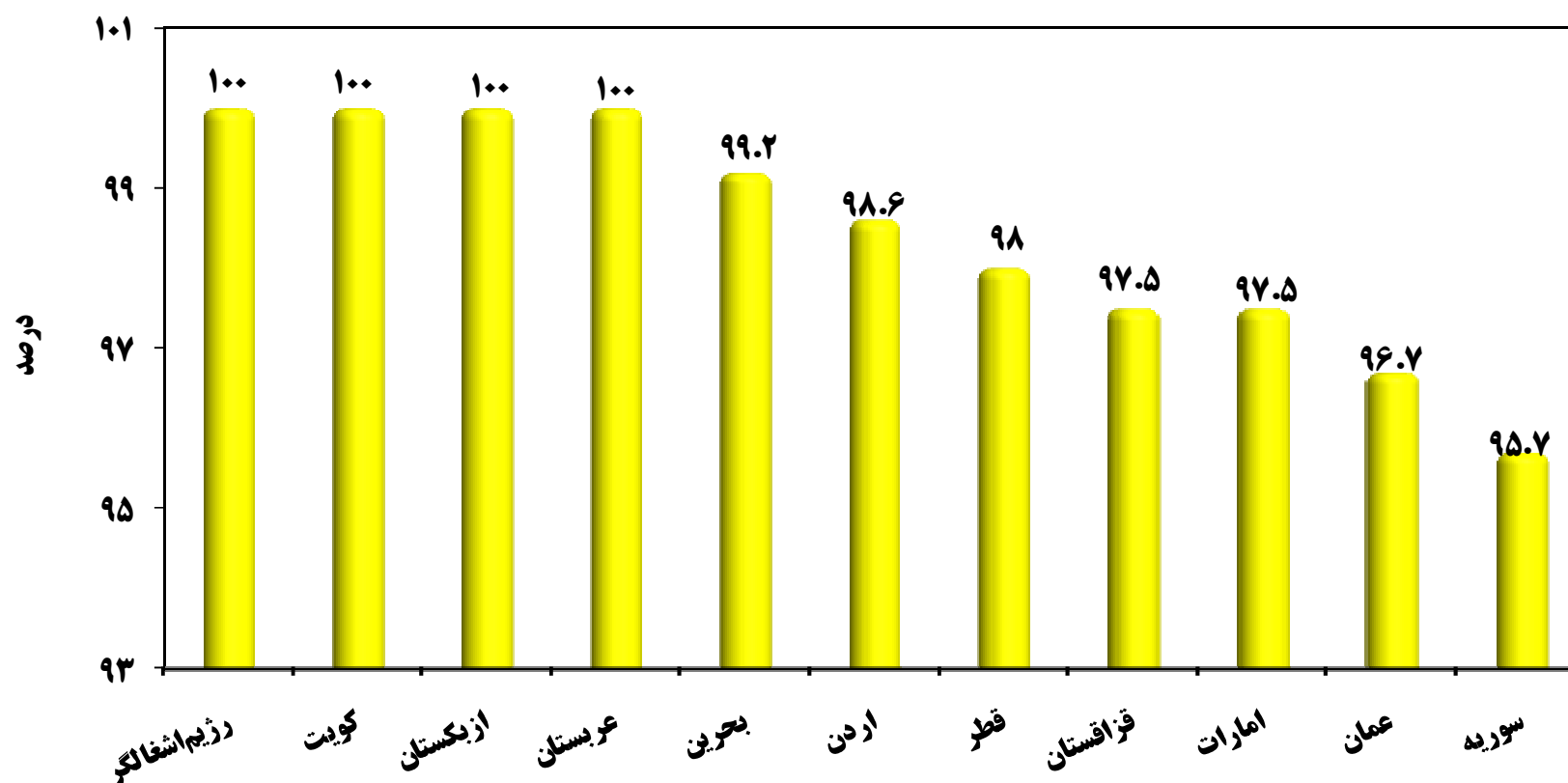
جمعیت با دسترسی به منابع آب سالم کمتر از ۹۵ درصد در حوزه کشورهای سند چشم‌انداز در سال ۲۰۱۴

بهره‌مندی درصد جمعیت با دسترسی به امکانات بهداشتی

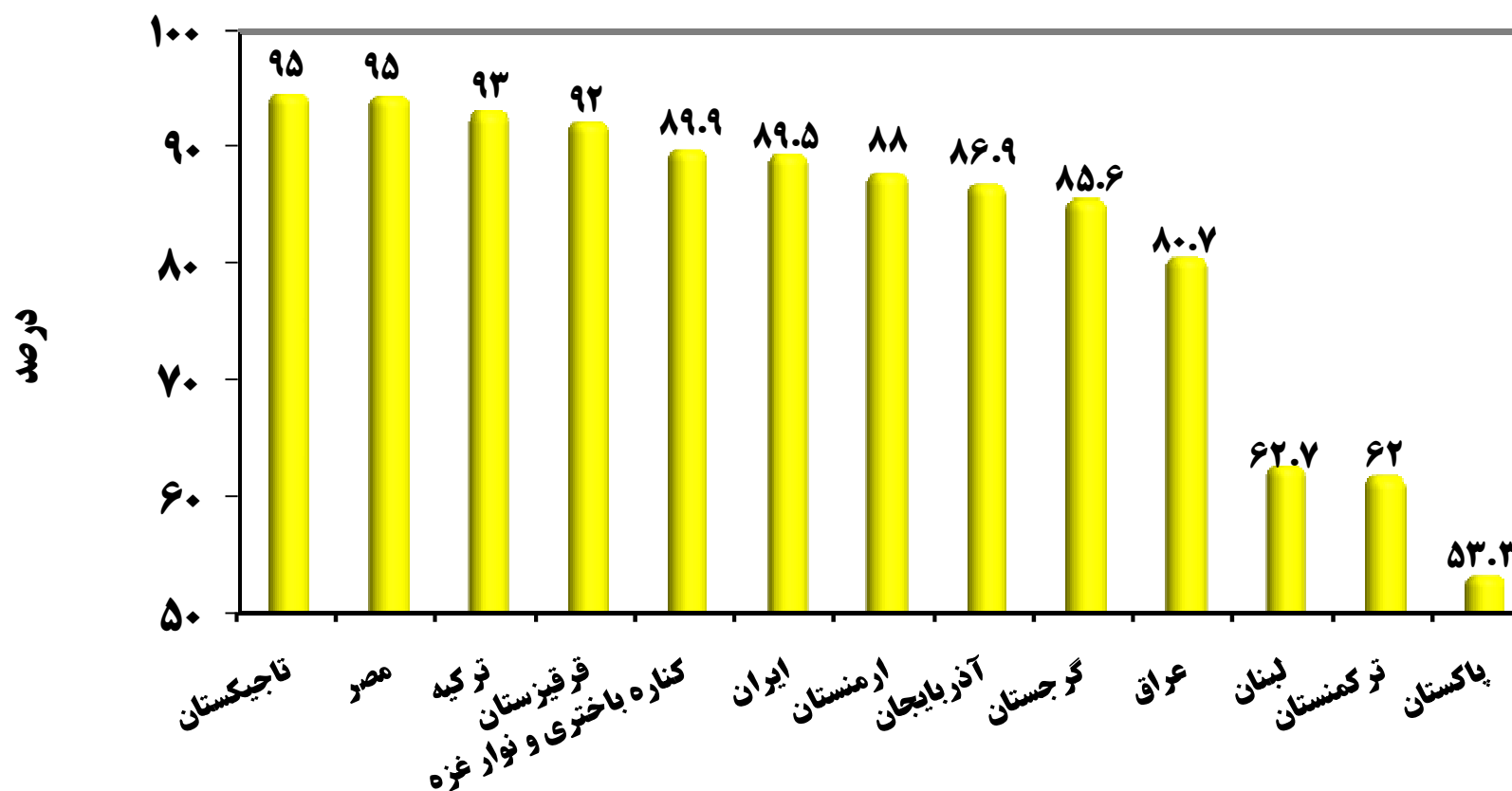
جمعیت با دسترسی به امکانات بهداشتی در کشورهای حوزه سند چشم‌انداز در سال ۲۰۱۴ (بالای ۹۵ درصد)

بهره‌مندی
درصد جمعیت با دسترسی به امکانات بهداشتی

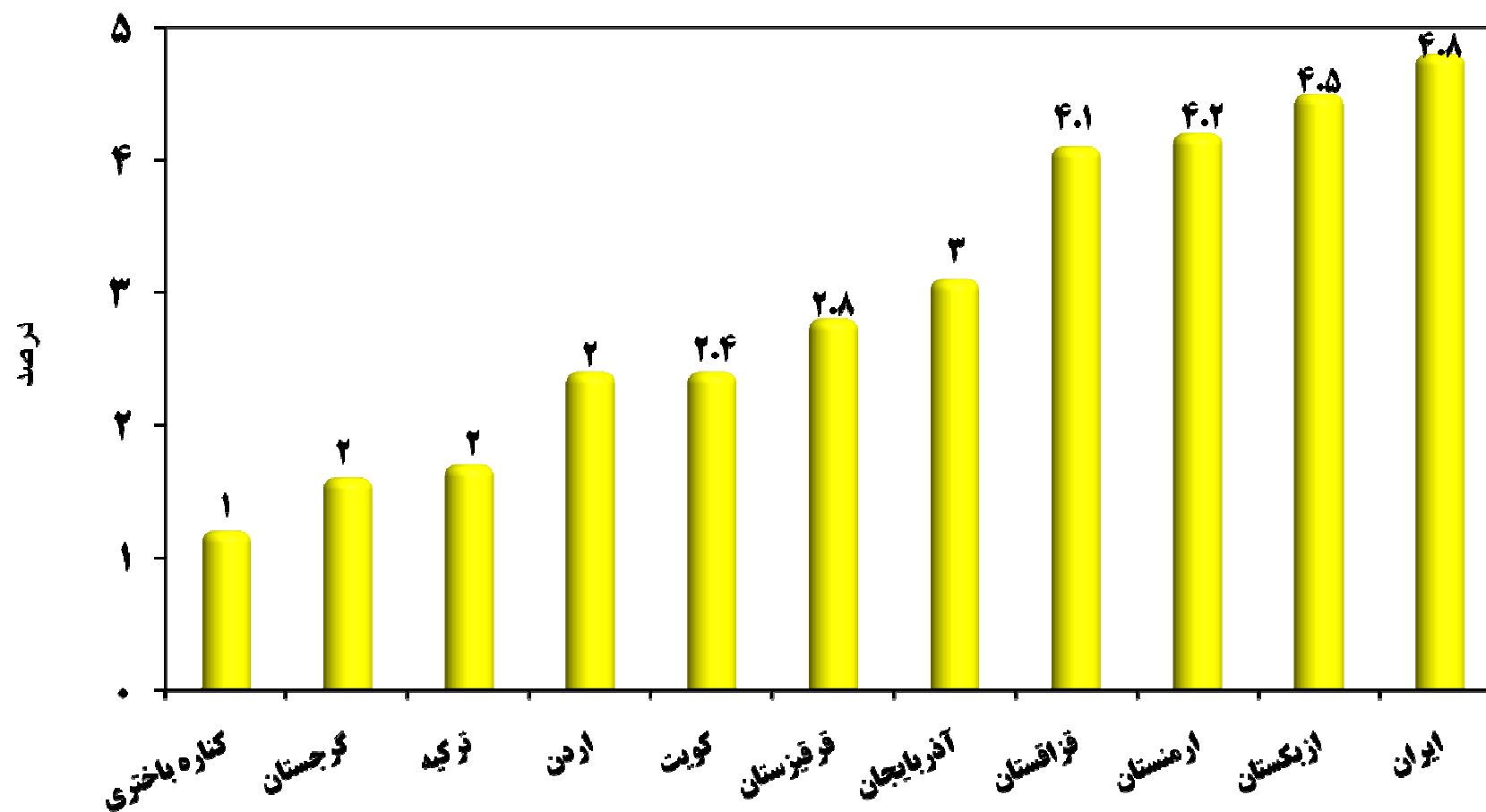
جمعیت با دسترسی به امکانات بهداشتی در کشورهای حوزه سند چشم‌انداز در سال ۲۰۱۴

بهره‌مندی درصد کودکان زیر ۵ سال دچار لاغری

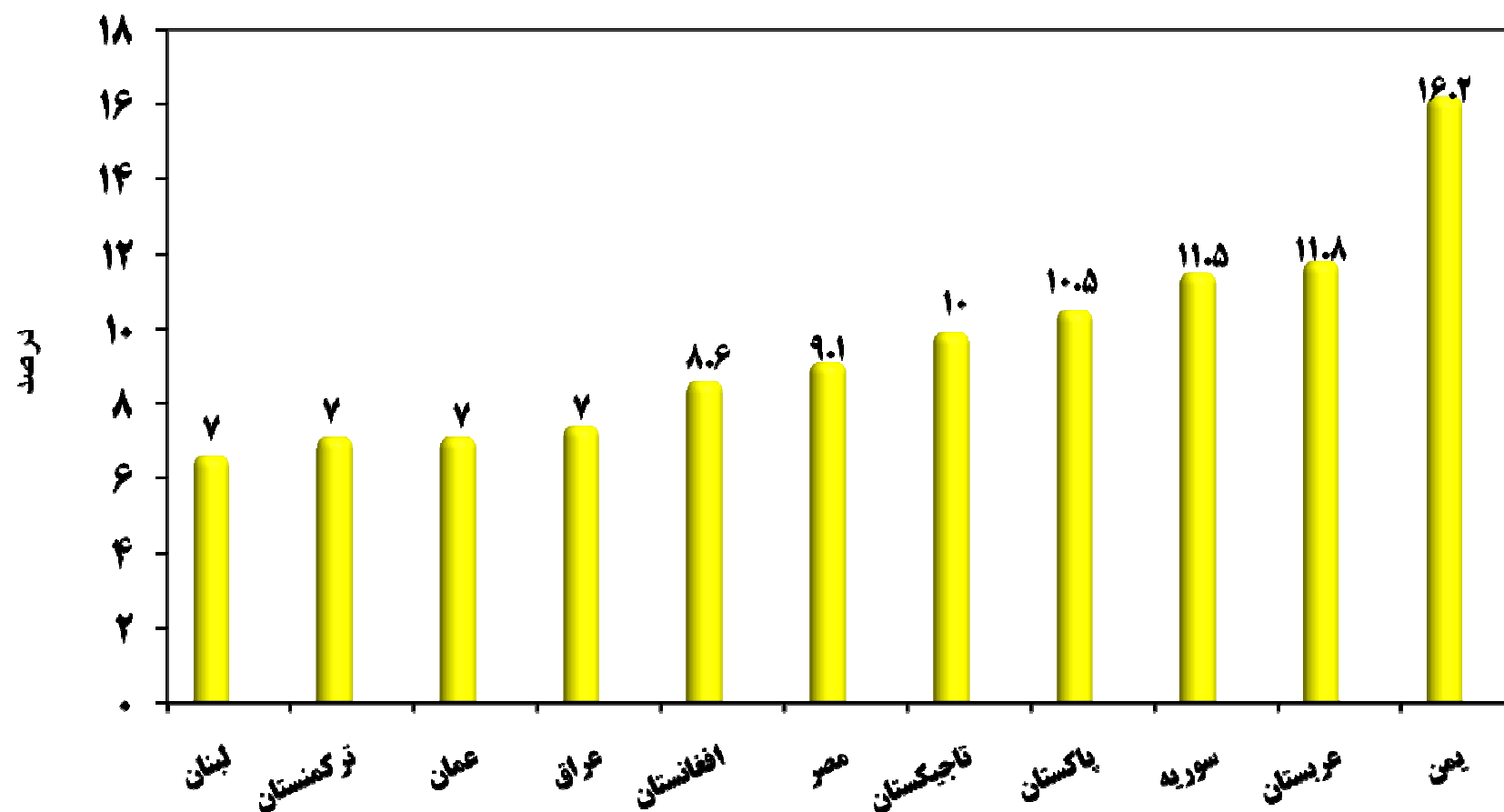
درصد کودکان زیر ۵ سال دچار لاغری در کشورهای حوزه سند چشم‌انداز

بهره‌مندی درصد کودکان زیر ۵ سال دچار لاغری

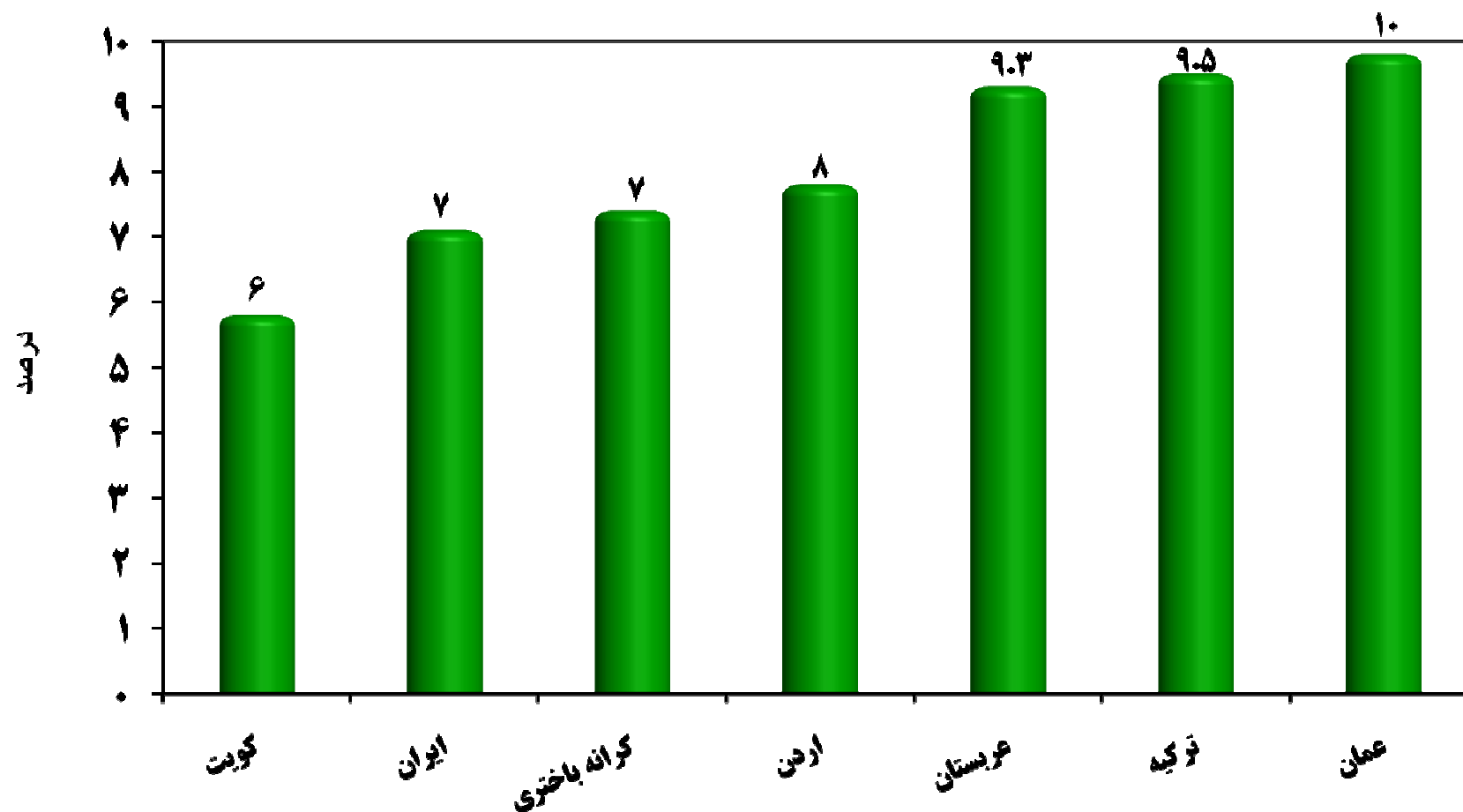
درصد کودکان زیر ۵ سال دچار لاغری در کشورهای حوزه سند چشم‌انداز

بهره‌مندی درصد کودکان زیر ۵ سال دچار کوتاه قدی تغذیه‌ای

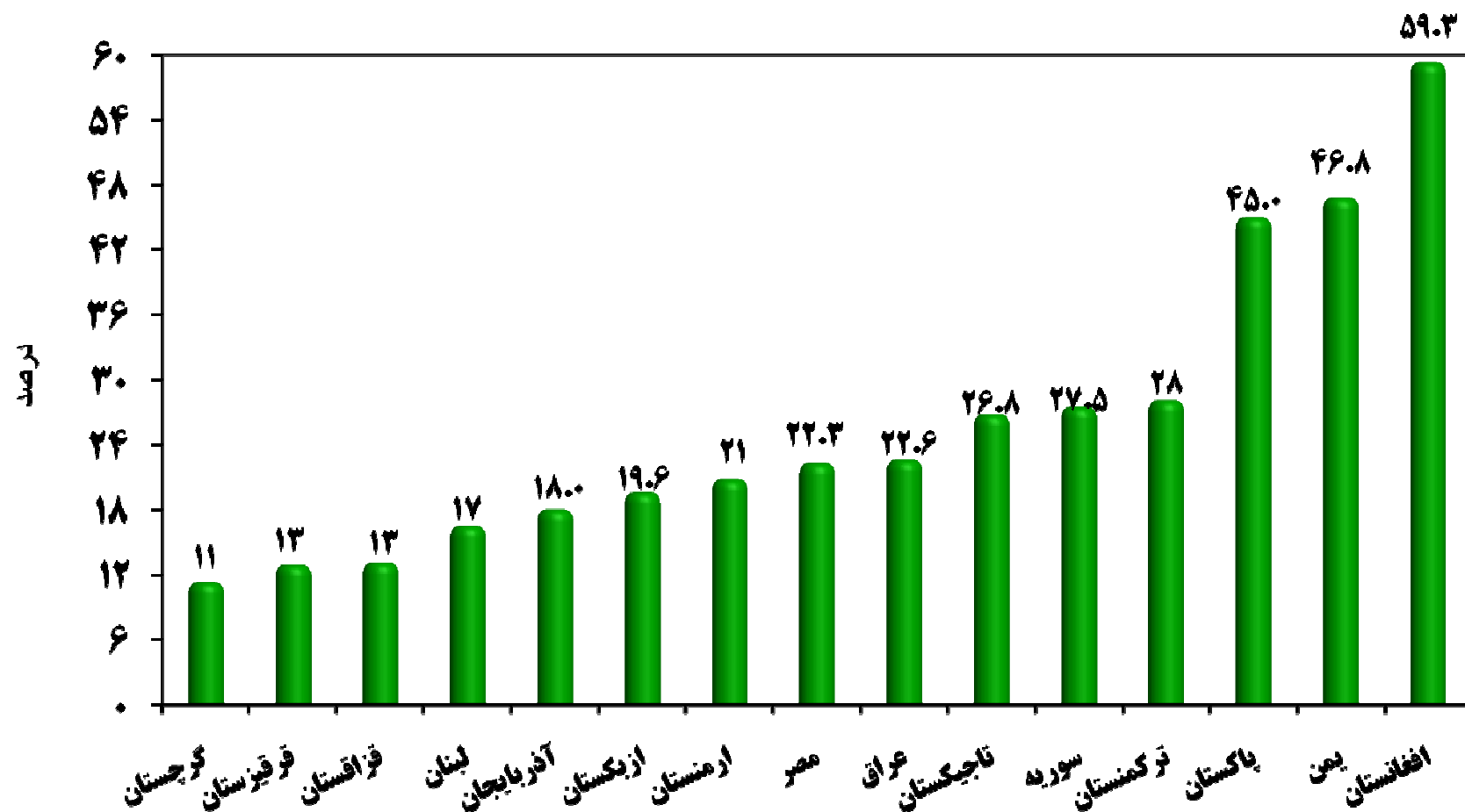
درصد کودکان زیر ۵ سال دچار کوتاه قدی تغذیه‌ای در کشورهای حوزه سند چشم‌انداز

بهره‌مندی درصد کودکان زیر ۵ سال دچار کوتاه قدی تغذیه‌ای

درصد کودکان زیر ۵ سال دچار کوتاه قدی تغذیه‌ای در کشورهای حوزه سند چشم‌انداز

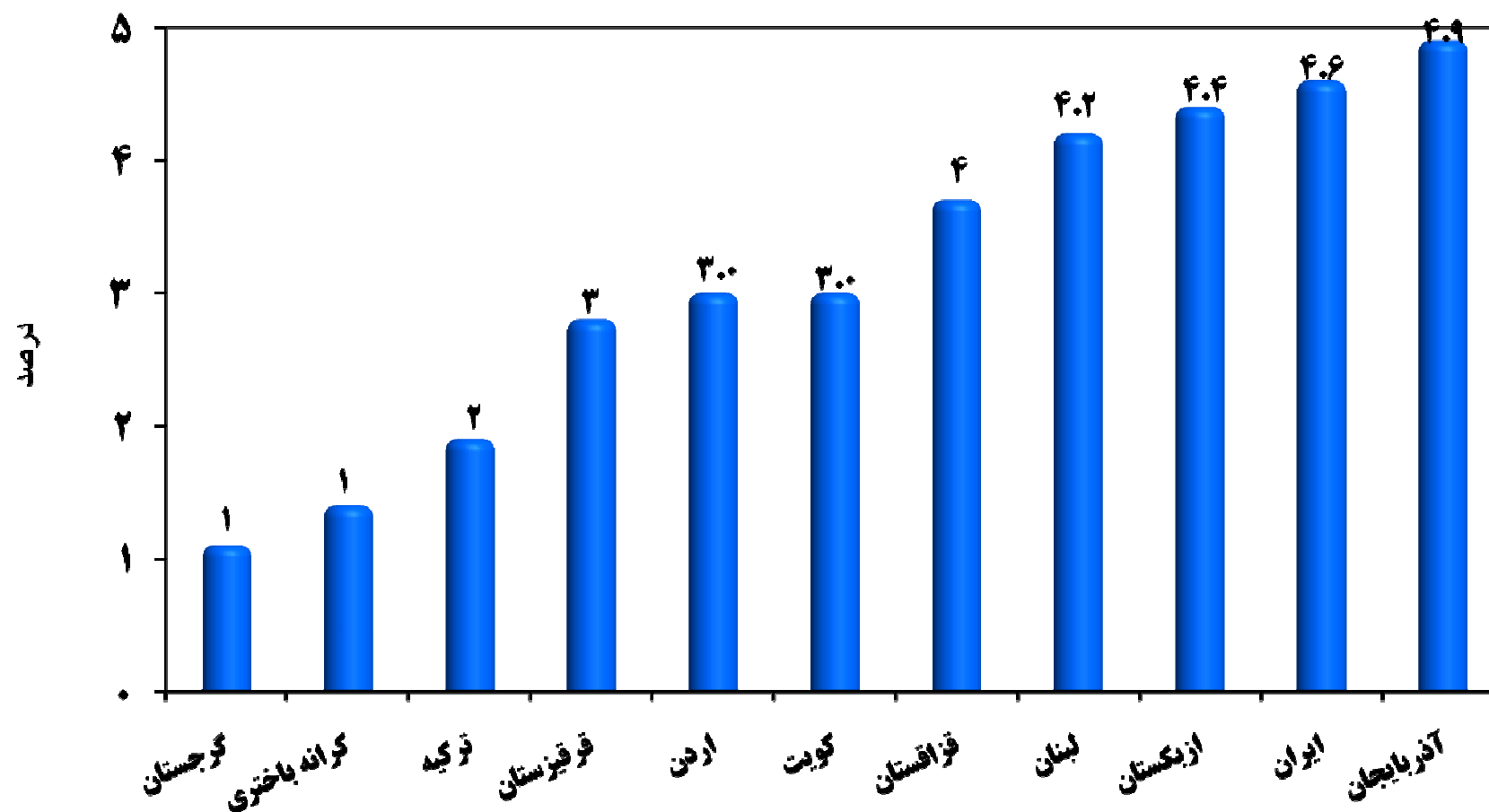

بهره‌مندی

درصد کودکان زیر ۵ سال دچار کم‌وزنی

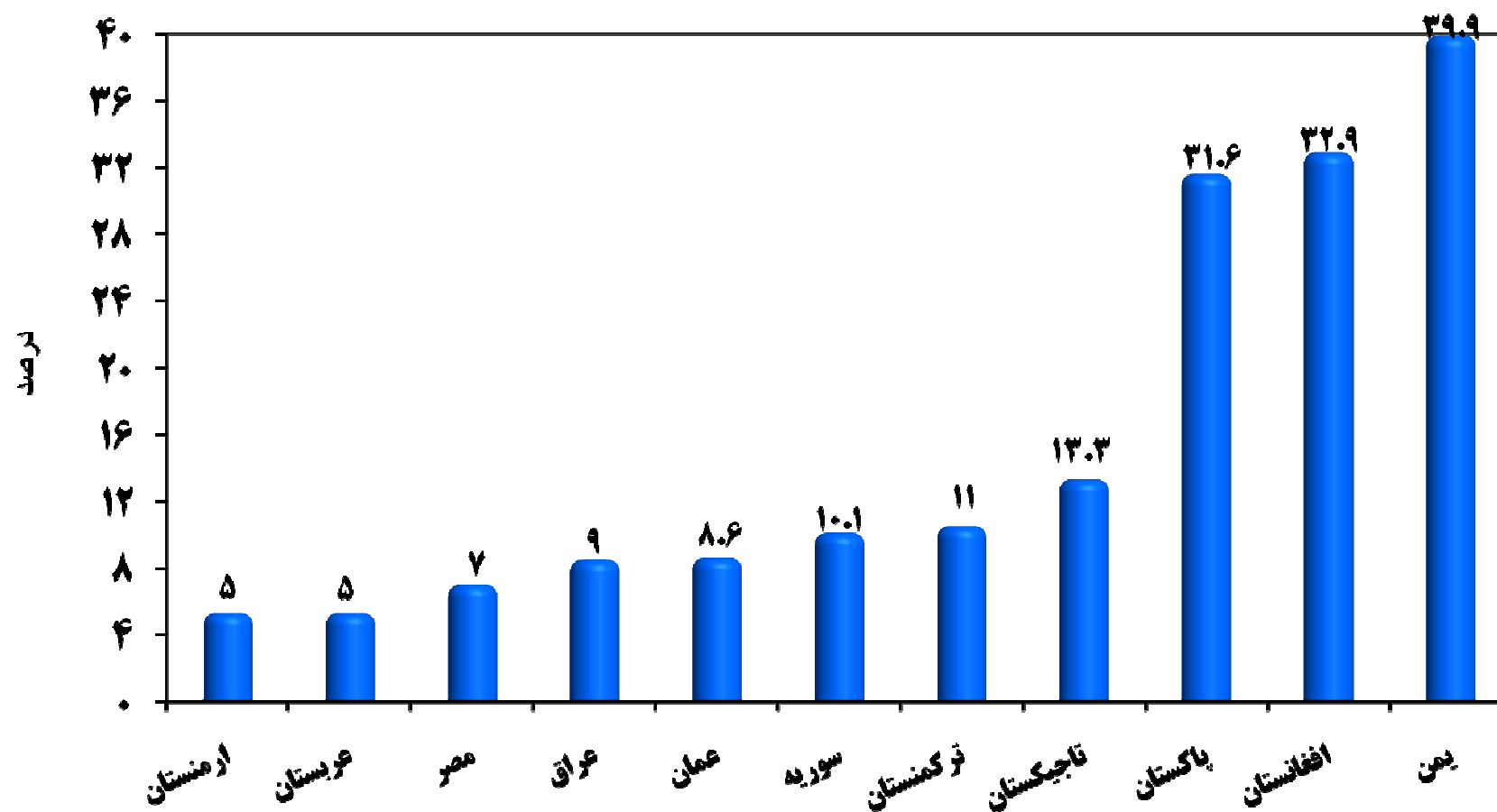
درصد کودکان زیر ۵ سال دچار کم‌وزنی در کشورهای حوزه سند چشم‌انداز

بهره‌مندی درصد کودکان زیر ۵ سال دچار کم‌وزنی

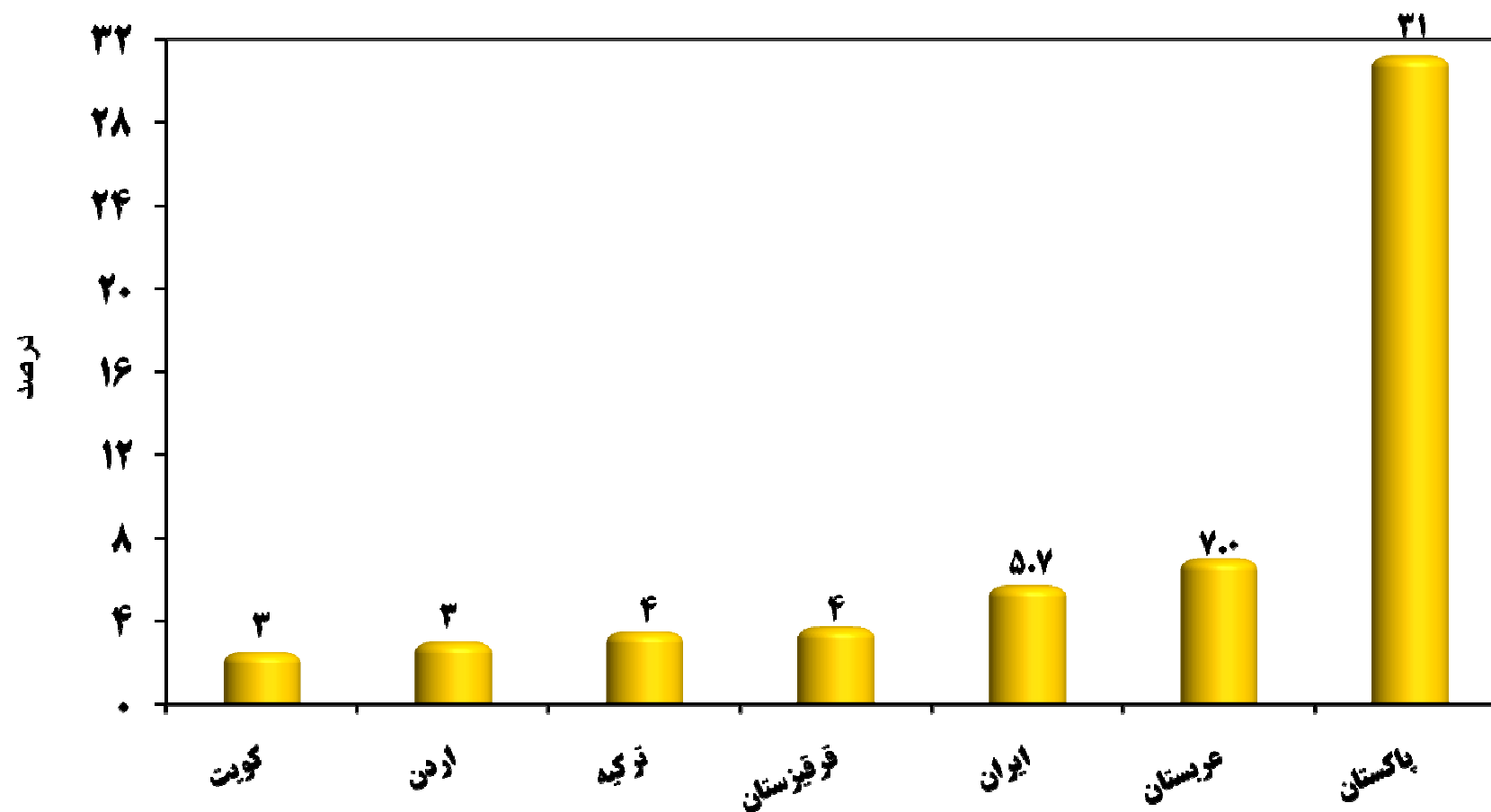
درصد کودکان زیر ۵ سال دچار کم‌وزنی در کشورهای حوزه سند چشم‌انداز

بهره‌مندی درصد بزرگسالان دچار کم‌وزنی

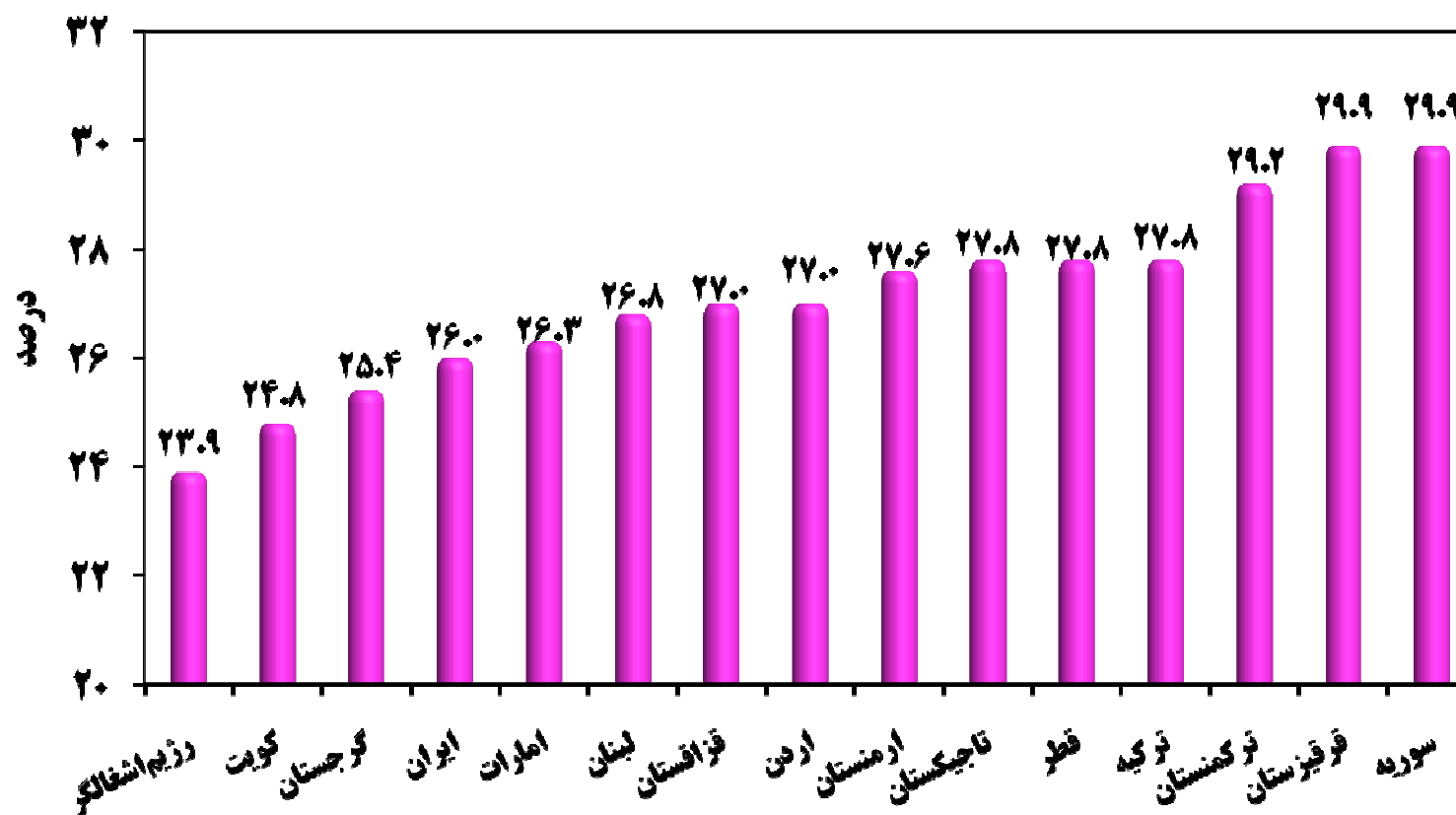
درصد بزرگسالان دچار کم‌وزنی در کشورهای حوزه سند چشم‌انداز

بهره‌مندی شیوع کم خونی بین زنان باردار

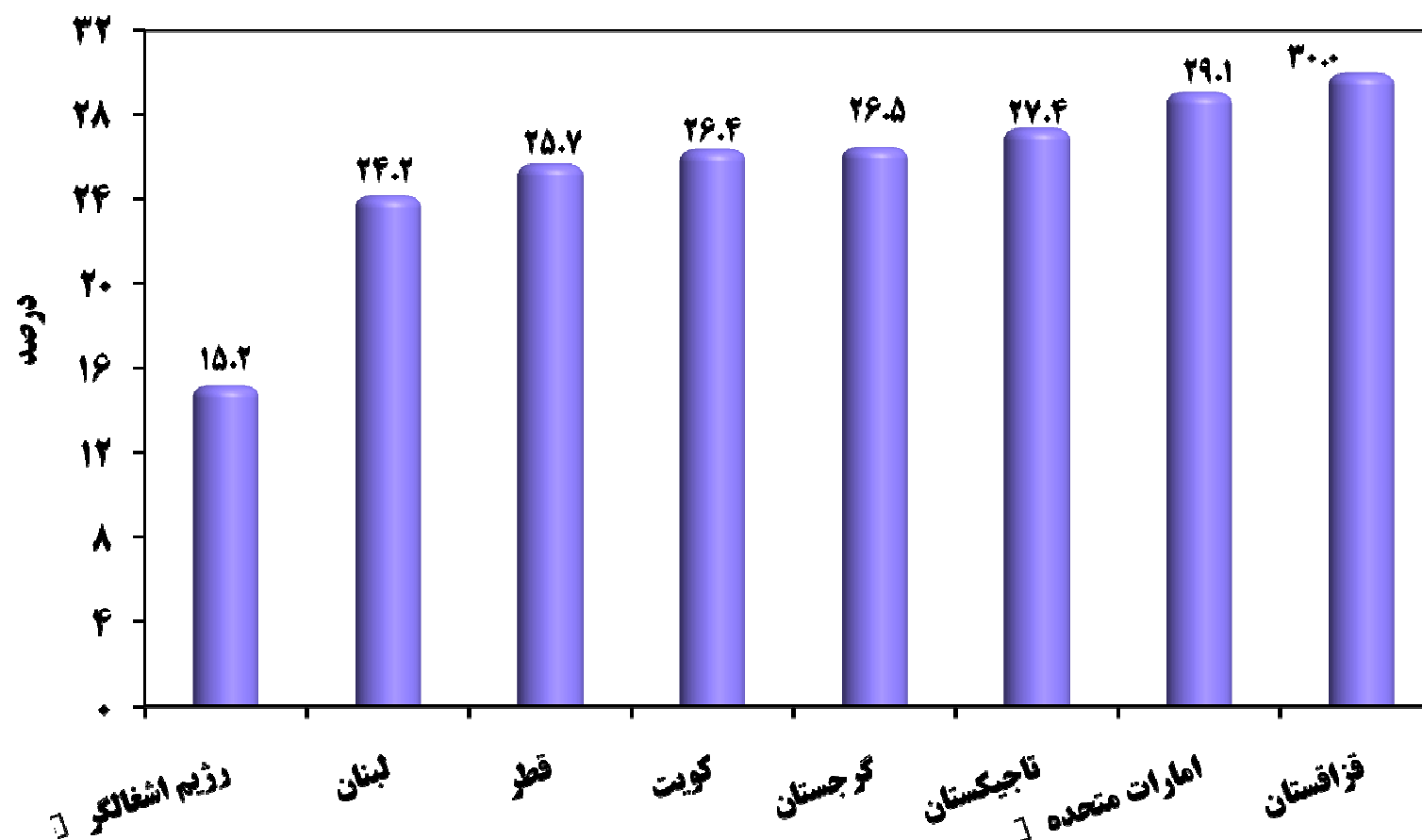
کم خونی بین زنان باردار در کشورهای حوزه سند چشم‌انداز در سال ۲۰۱۱ با شیوع کمتر از ۳۰ درصد

بهره‌مندی
شیوع کم خونی بین کودکان زیر ۵ سال

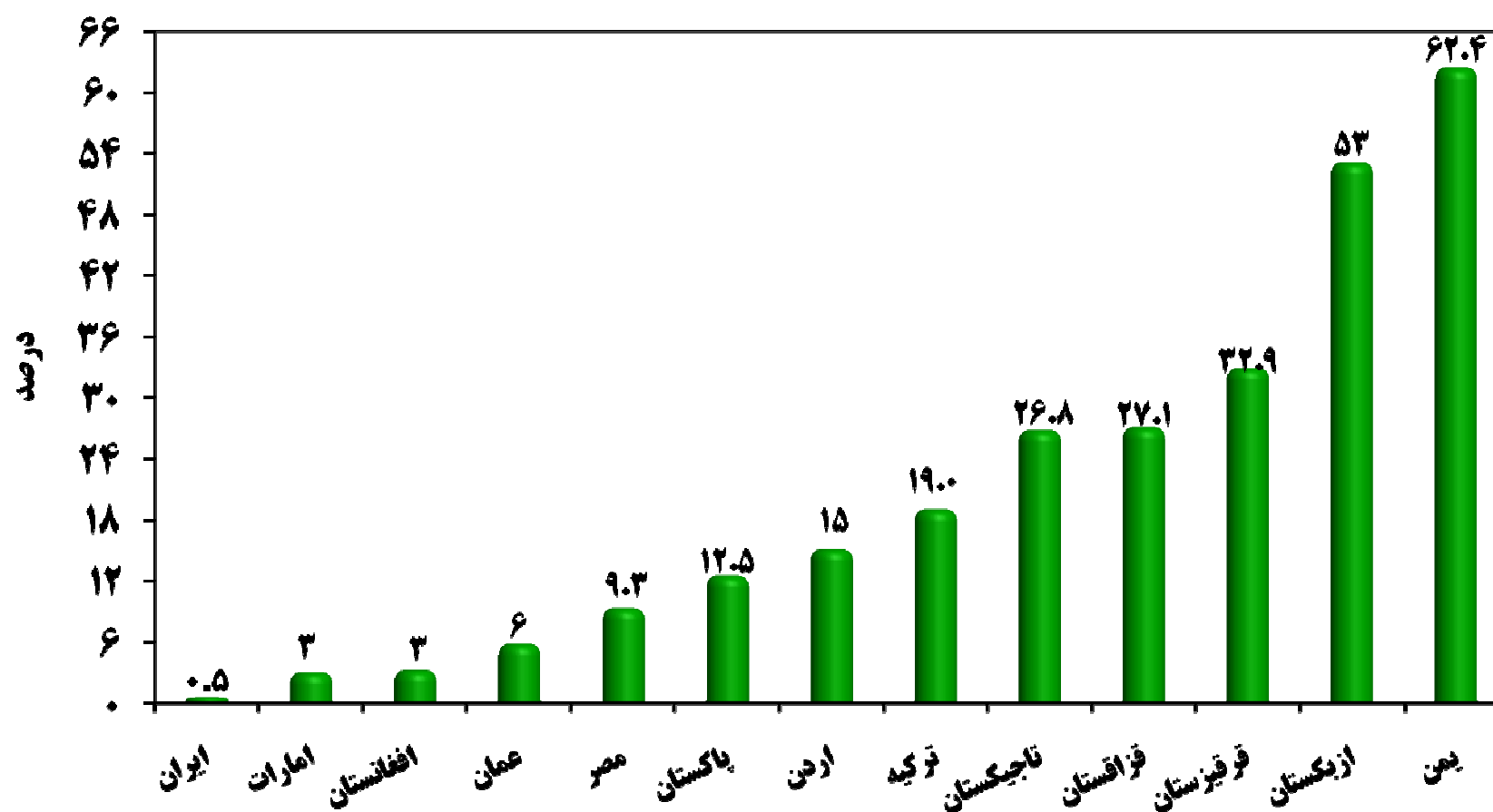
کم خونی بین کودکان در کشورهای حوزه سند چشم‌انداز با شیوع کمتر از ۳۰ درصد در سال ۲۰۱۱

بهره‌مندی شیوع کمبود ویتامین A در جمعیت

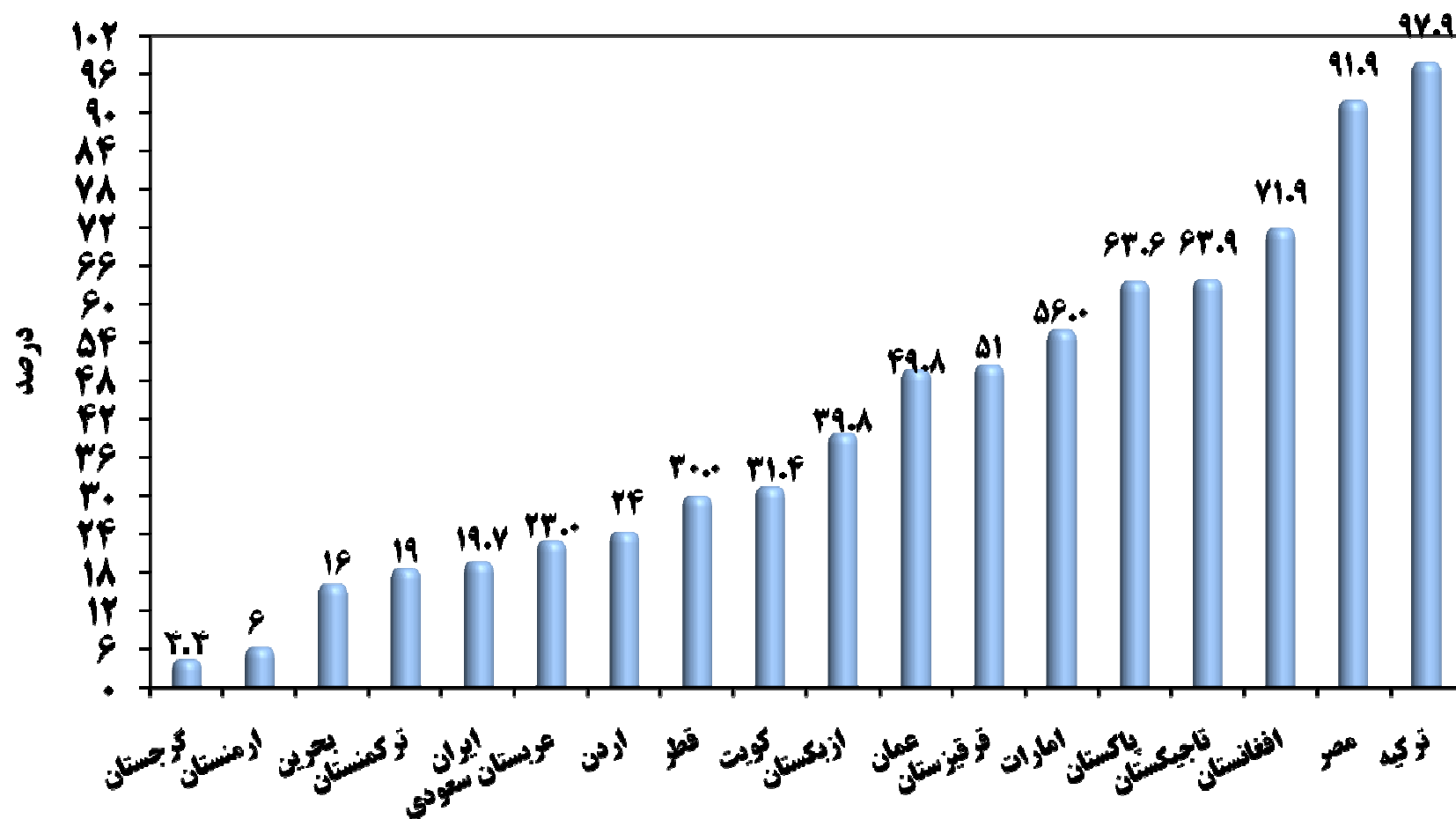
شیوع کمبود ویتامین A در جمعیت کشورهای حوزه سند چشم‌انداز طی سالهای ۱۹۹۲ الی ۲۰۰۴

بهره‌مندی شیوع دریافت ناکافی ید کودکان در سن مدرسه (۶-۱۲ سال)

شیوع دریافت ناکافی ید بین کودکان در سن مدرسه (۶-۱۲ سال) در کشورهای حوزه سند چشم‌انداز

پایداری در طول زمان (Stability)

- برای آنکه مردم، خانوار و فرد دارای امنیت غذایی باشند
- باید به غذای مناسب و کافی در کلیه زمان‌ها دسترسی داشته باشند
- و در خطر عدم دسترسی به غذا در نتیجه شوک‌های ناگهانی (مانند بحران‌های اقتصادی یا آب و هوایی) یا وقایع ادواری (مانند ناامنی غذایی فصلی) قرار نگیرند.

پایداری در طول زمان (Stability)

شاخص‌های پایداری طبق پیشنهاد فائو عبارتند از:

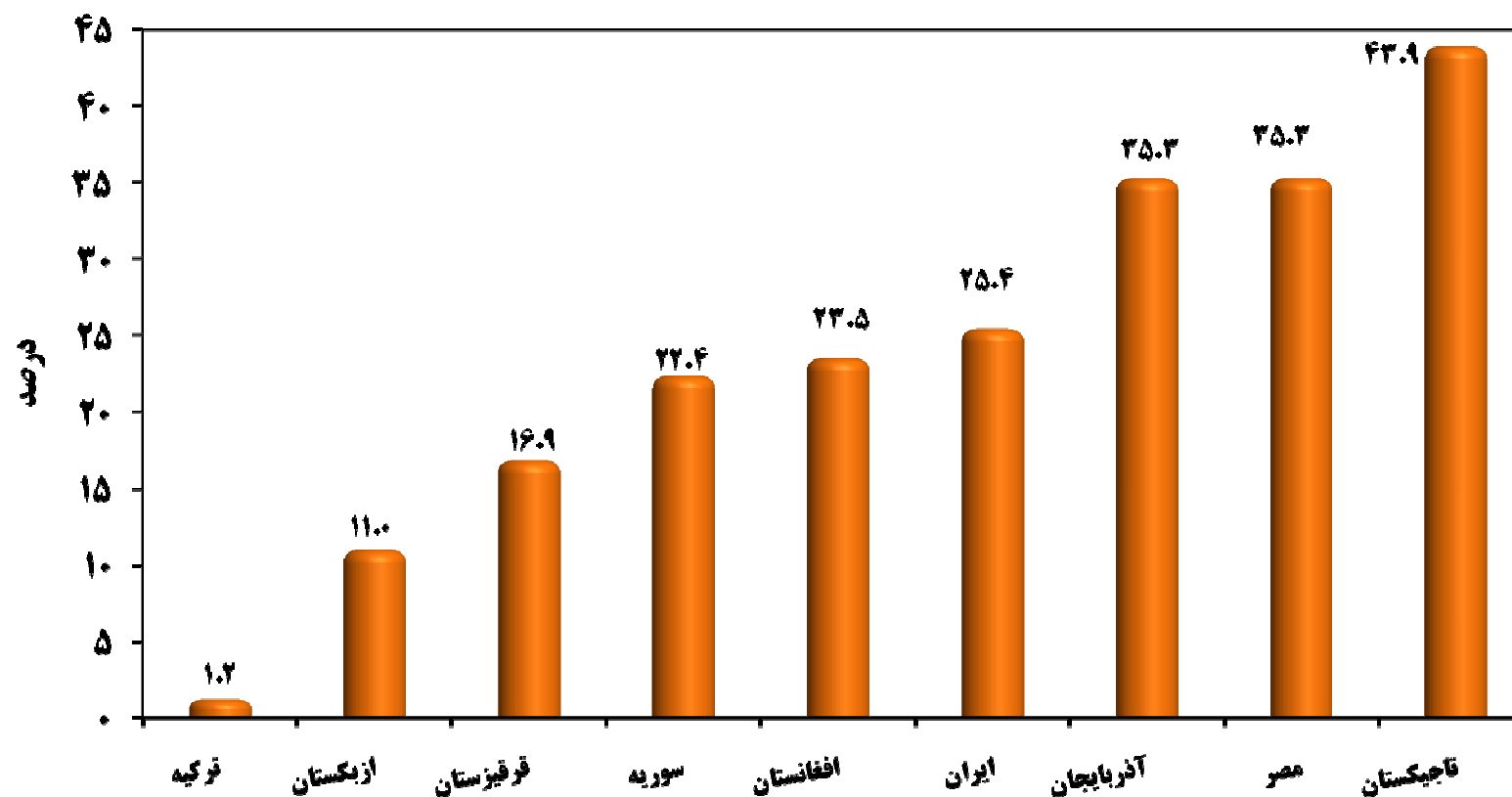
- نسبت وابستگی به واردات غلات
- درصد زمین‌های زراعی مجهز برای آبیاری
- ارزش واردات مواد غذایی به کل صادرات تجاری
- پایداری سیاسی و عدم خشونت / تروریسم
- شاخص نوسان میزان قیمت داخلی مواد غذایی
- تغییرات تولید سرانه مواد غذایی
- تغییرات عرضه سرانه مواد غذایی

پایداری

نسبت وابستگی به واردات غلات

میانگین درصد وابستگی به واردات غلات در کشورهای دارای کمتر از ۵۰ درصد وابستگی
در کشورهای حوزه سند چشم‌انداز در دوره ۱۱-۲۰۰۰

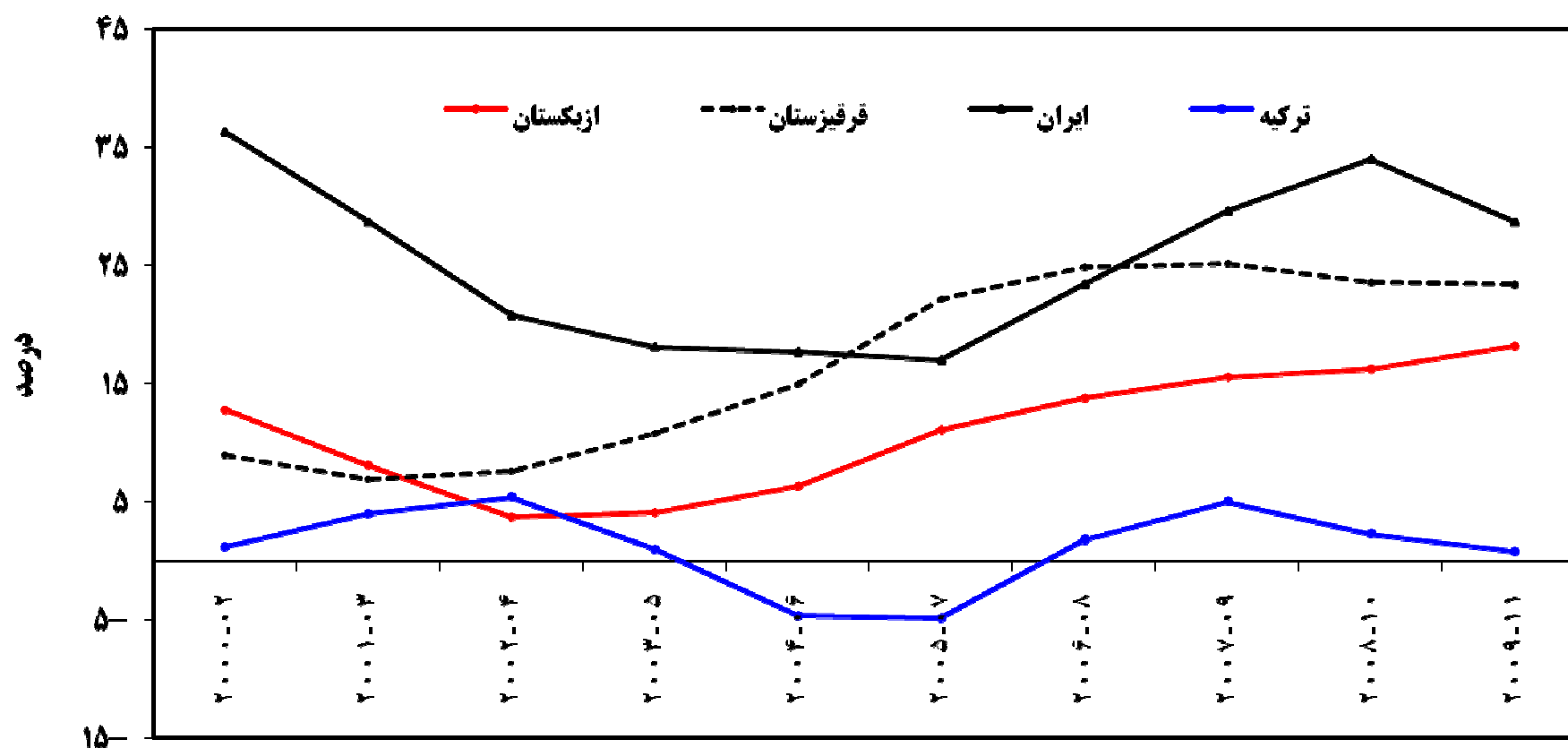

پایداری

نسبت وابستگی به واردات غلات

میانگین درصد وابستگی به واردات غلات در ترکیه، ازبکستان، قرقیزستان و ایران طی دوره ۱۱-۲۰۰۰

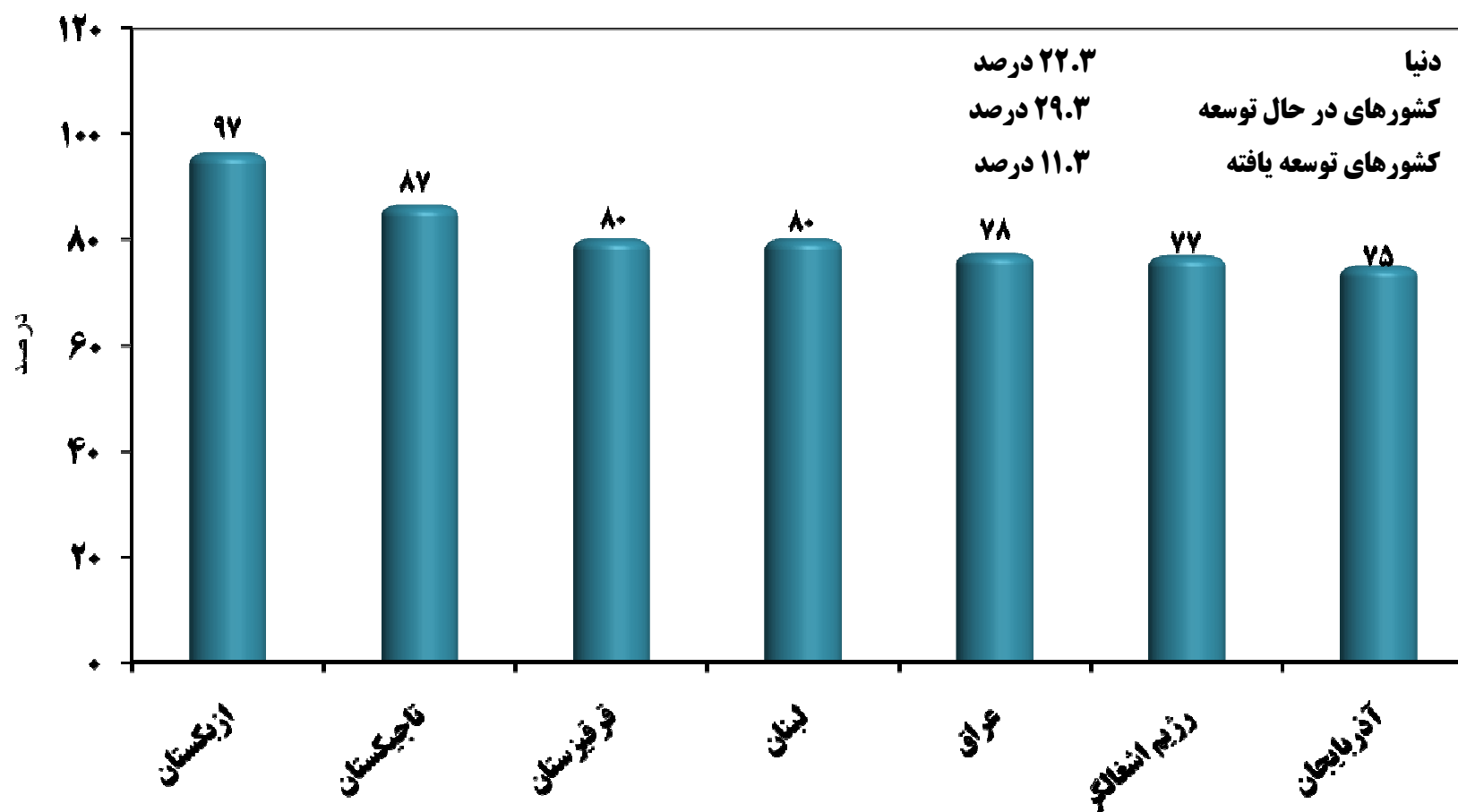

پایداری

درصد اراضی زراعی تجهیز شده برای آبیاری

کشورهای با میانگین اراضی زراعی تجهیز شده برای آبیاری بیش از ۷۵ درصد
در حوزه کشورهای حوزه سند چشم‌انداز طی دوره ۱۳-۲۰۱۱

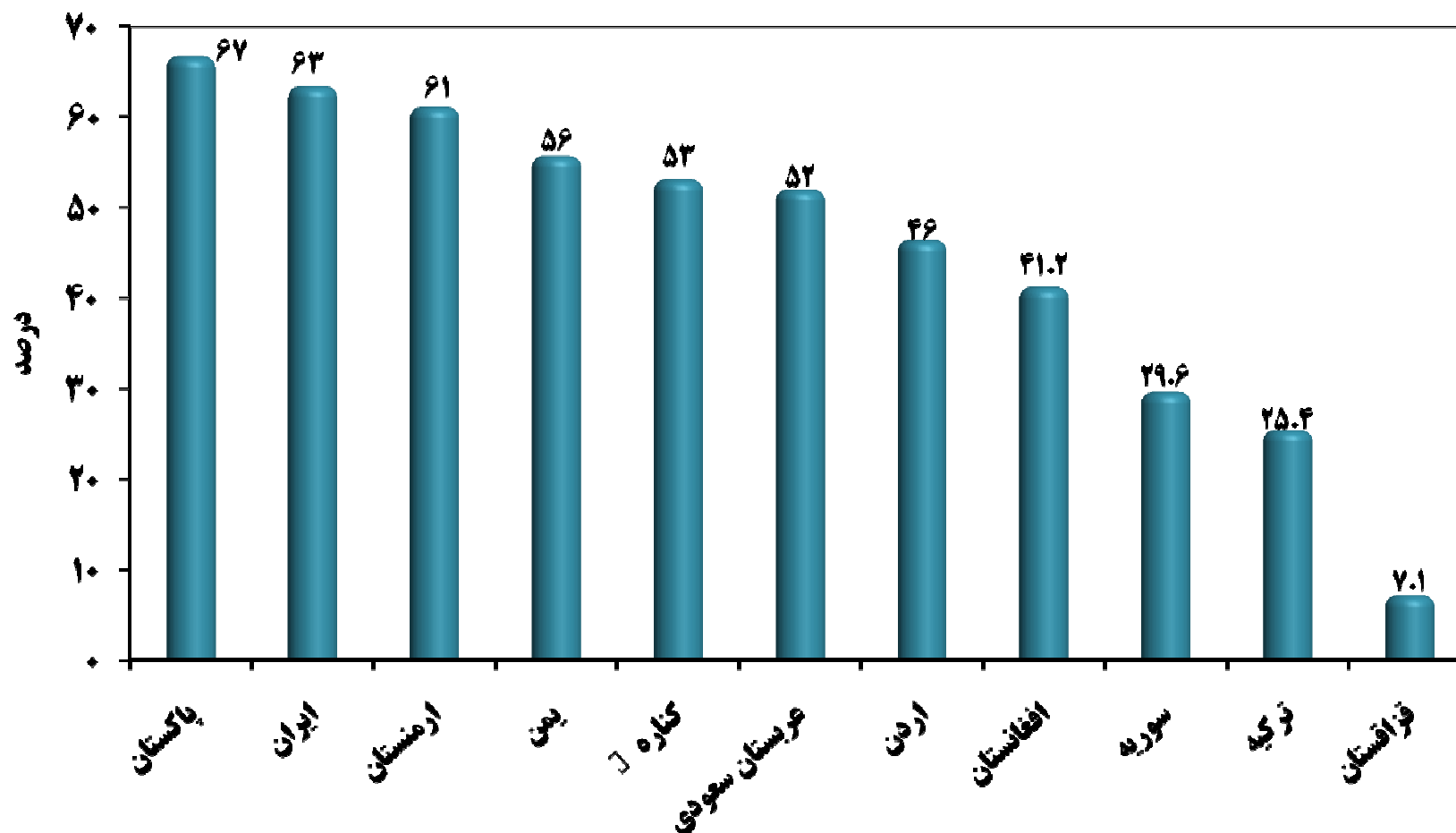

پایداری

درصد اراضی زراعی تجهیز شده برای آبیاری

کشورهای با میانگین اراضی زراعی تجهیز شده برای آبیاری کمتر از ۷۰ درصد
در حوزه کشورهای حوزه سند چشم‌انداز طی دوره ۱۳-۲۰۱۱

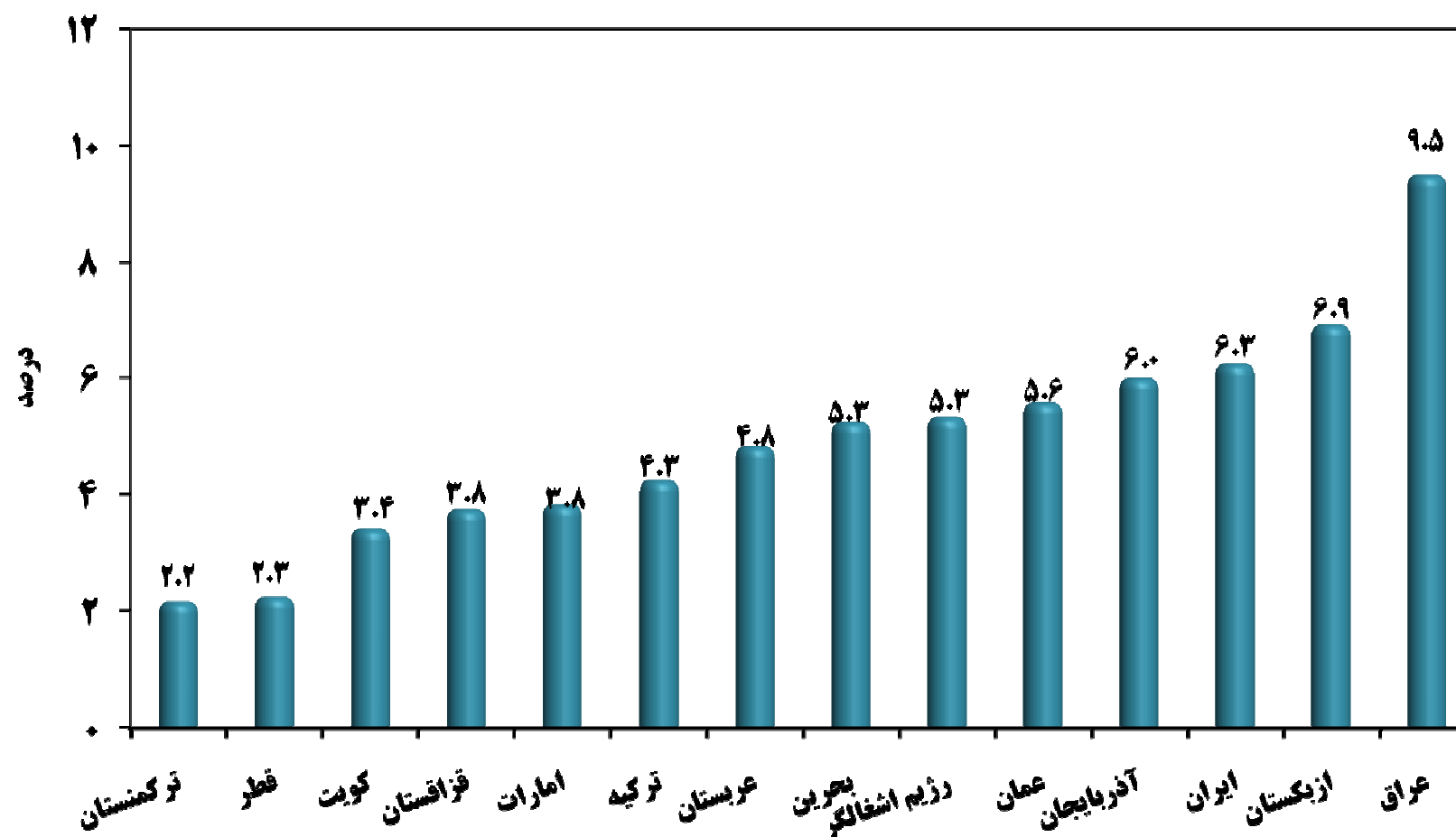

پایداری

ارزش واردات غذا به کل صادرات

کشورهای با میانگین ارزش واردات غذا به کل ارزش صادرات کمتر از ۱۰ درصد
در حوزه کشورهای حوزه سند چشم‌انداز طی دوره ۱۳-۲۰۰۰

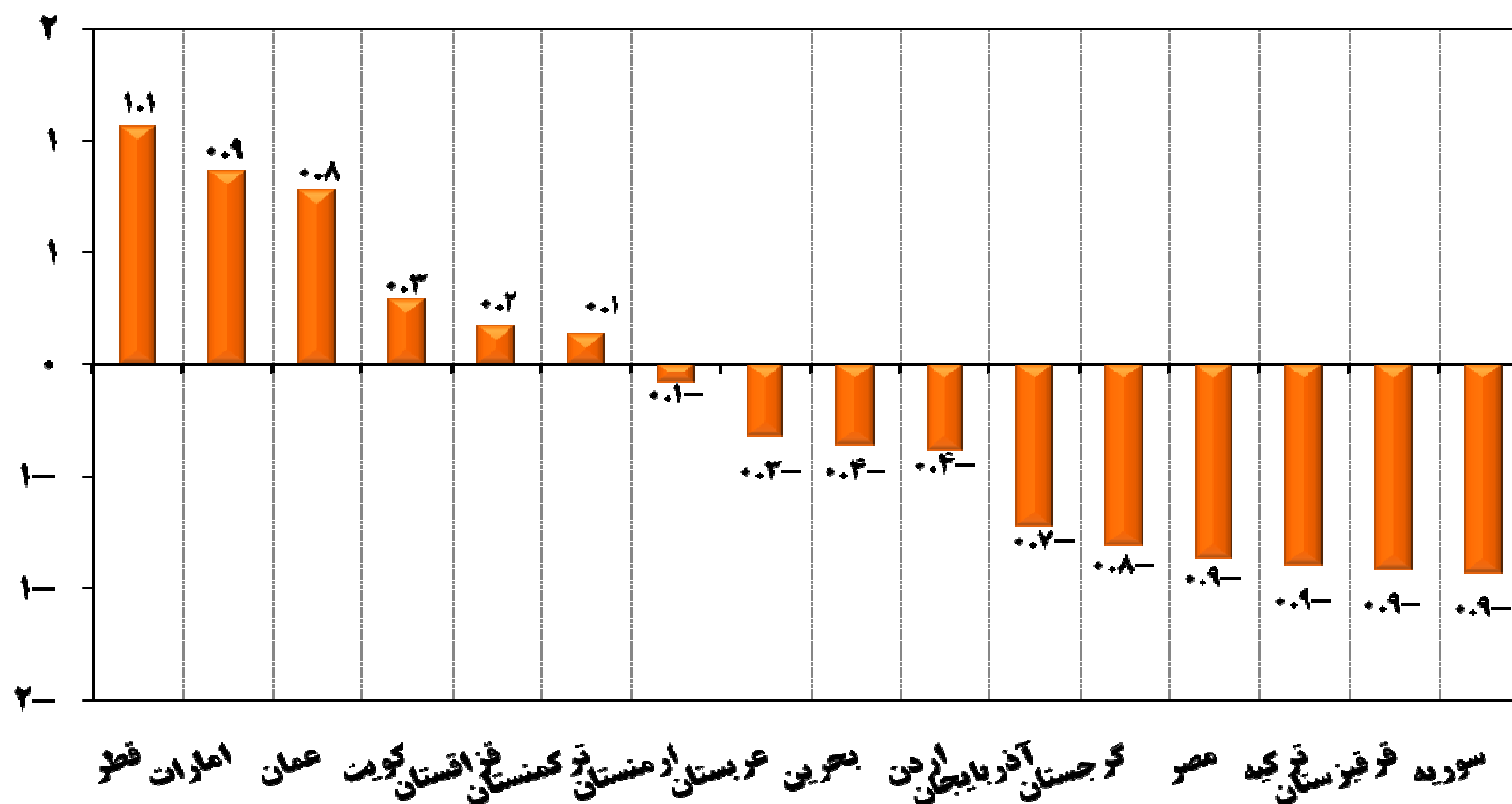

پایداری

ثبات سیاسی و فقدان خشونت / تروریسم

کشورهای با میانگین ثبات سیاسی و فقدان خشونت بیش از ۱- درصد در حوزه کشورهای حوزه سند چشم‌انداز طی دوره ۱۳-۲۰۰۰

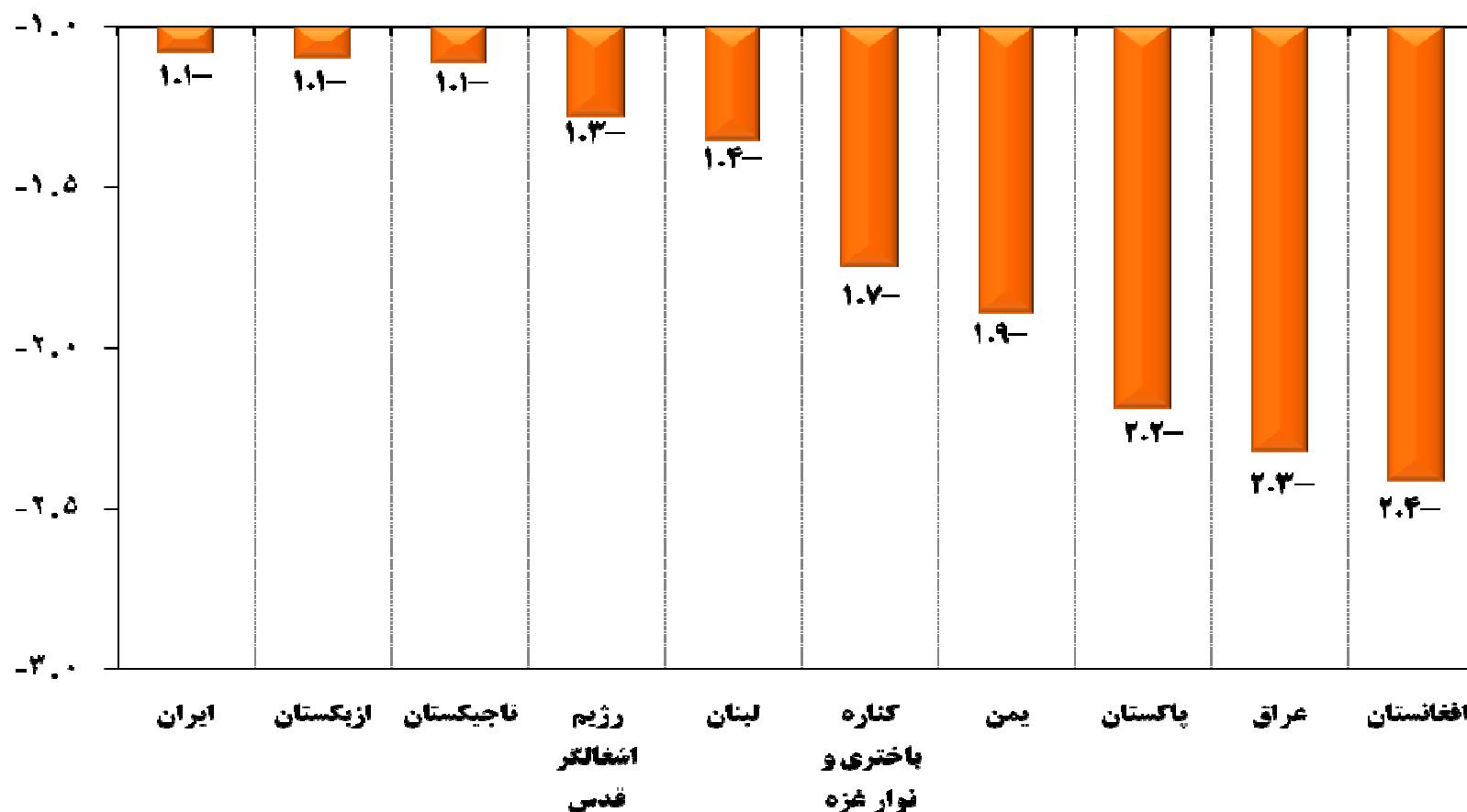

پایداری

ثبات سیاسی و فقدان خشونت / تروریسم

کشورهای با میانگین ثبات سیاسی و فقدان خشونت بین ۱- تا ۵/۲- درصد در حوزه کشورهای حوزه سند چشم‌انداز طی دوره ۱۳-۲۰۰۰

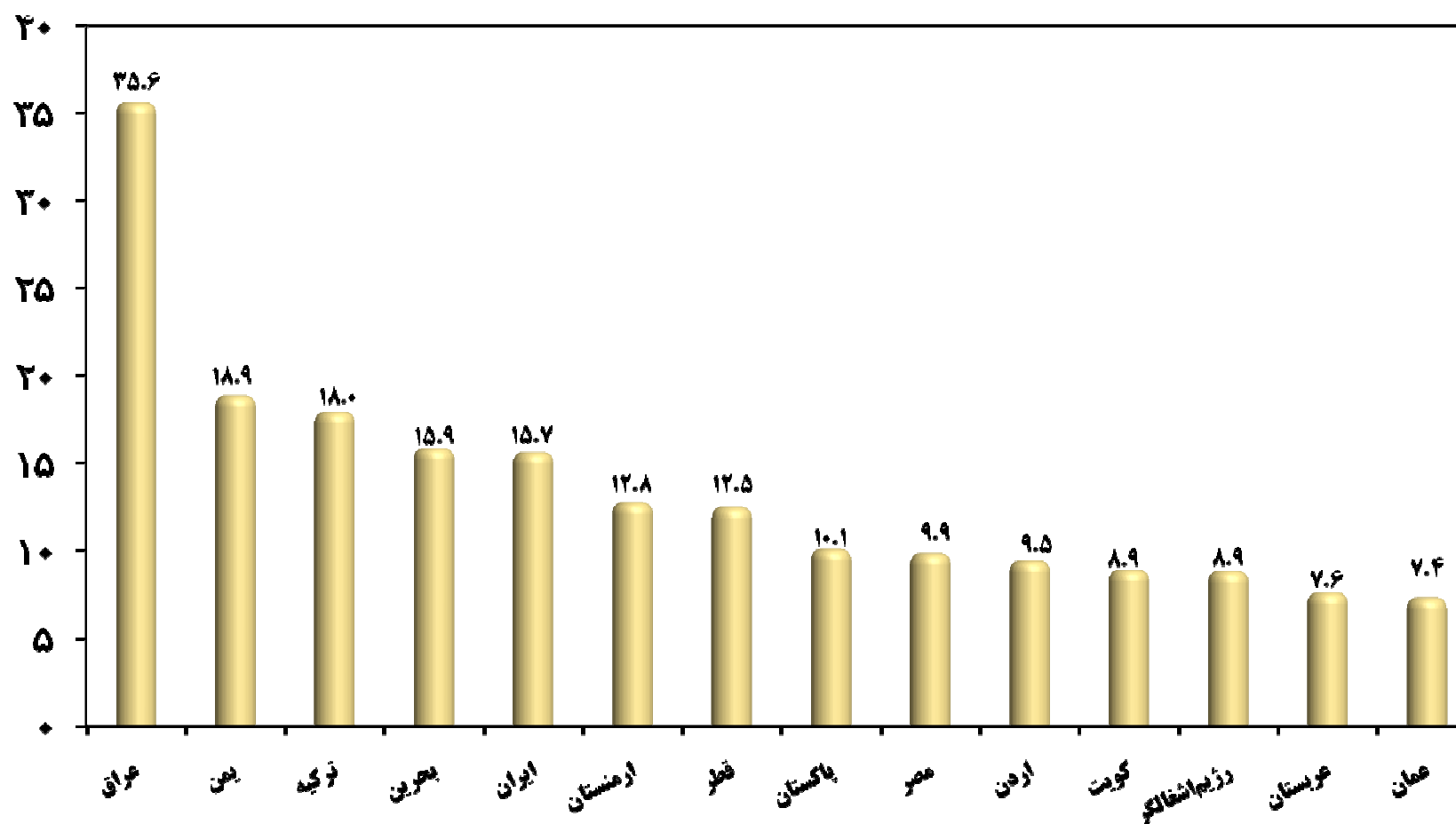

پایداری

شاخص نوسانات قیمت غذا

میانگین نوسانات شاخص قیمت مواد غذایی کشورهای حوزه سند چشم‌انداز طی دوره ۱۴-۲۰۰۰

جمع‌بندی

➤ با توجه به ویژگی‌های برشمردده در سند چشم‌انداز ۲۰ ساله نظام به نظر می‌رسد تا رسیدن به برخورداری کامل امنیت غذایی و دستیابی به جایگاه اول اقتصادی منطقه فاصله وجود داشته و نیاز به برنامه‌ریزی و اقدام عملی در زمینه‌ها و ابعاد مختلف وجود دارد.

➤ با توجه به چند بعدی بودن امنیت غذایی و حیطه وظایف بخش کشاورزی در این راستا، بر اساس نتایج بدست آمده یکی از چالش‌های تحقق اهداف امنیت غذایی نامناسب بودن تنوع غذایی ایران در بین کشورهای این منطقه می‌باشد.

➤ بالا بودن سهم عرضه انرژی توسط غلات، ریشه‌ها و غده‌ها از کل انرژی عرضه شده (حدود ۵۶ درصد) و پائین بودن متوسط عرضه سرانه پروتئین حیوانی کشور و قرار گرفتن در رتبه‌های پائین در راستای سند چشم‌انداز و اهداف امنیت غذایی نمی‌باشد و لزوم توجه جدی به تغییر الگوی تولید محصولات کشاورزی در راستای الگوی مصرف مواد غذایی دارد.

جمع‌بندی

➤ پائین بودن سرانه تولید ناخالص داخلی بر مبنای برابری قدرت خرید کشورهای برتر حوزه سند چشم‌انداز از چالش‌های دیگری در راستای اهداف و ویژگی‌های سند چشم‌انداز می‌باشد.

➤ پائین بودن متوسط ارزش سرانه تولید مواد غذایی در بین کشورهای منطقه و قرار گرفتن در جایگاه هفتم بین کشورهای منطقه، نسبت قابل توجه وابستگی به واردات غلات ایران (۲۵.۴ درصد) و وجود آسیب‌پذیری ناشی از وابستگی به آب آبیاری از نکات قابل توجه دیگر در این ارتباط می‌باشد

➤ با توجه به قرار گرفتن ایران در منطقه‌ای خشک و نیمه‌خشک، و مدیریت نامناسب منابع و مصارف آب لزوم توجه به مدیریت آب، افزایش بهره‌وری به ویژه در مصرف آب در اراضی آبی و افزایش توجه به عرصه‌های دیم کشور از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.